

Universiteit Utrecht

DE STAAT VAN (ON)GELUK

De staat van (on)geluk

een politiek filosofische evaluatie van Coercive Paternalism

Masterthesis Wijsbegeerte

Universiteit Utrecht

Augustus 2014

Eerste Begeleider: Dr. J. Vorstenbosch

Tweede Begeleider: Dr. M. Lievers

Onderzoeker: J.N.P. Feitsma, MSc

Voorwoord

Met de afronding van deze masterthesis kom ik aan het einde van mijn studententijd. Als student in de Bestuurs- en Organisationswetenschappen en de Wijsbegeerte aan de Universiteit Utrecht kijk ik terug op zes hele mooie jaren. Het doet me goed om in te zien hoe ik me academisch ontwikkeld en ook gespecialiseerd heb. Geluk, welzijn en het goede leven is immers een thema dat niet alleen centraal staat in deze thesis, maar ook in eerdere onderzoeken die ik heb gedaan.

Het afgelopen jaar heb ik me misschien nog wel het meest verdiept in het academische geluksdebat. In het half jaar dat ik studeerde aan de Washington University in St. Louis, dook ik diep in de wereld van *Positive Psychology* en *Well-Being Policy*. Het academisch hoogtepunt was zonder meer het volgen van een seminar bij dr. Dan Haybron, mijn 'academische held' over wiens *Emotional State Theory about Happiness* ik twee jaar geleden al een thesis schreef. Zijn colleges, artikelen en boeken over geluk en het streven naar geluk staan aan de basis van deze politiek filosofische thesis.

Deze thesis had ik niet kunnen schrijven zonder de hulp van een aantal mensen, die ik daarvoor zeer erkentelijk ben. In het bijzonder wil ik mijn eerste begeleider dr. Jan Vorstenbosch zeer bedanken, met wie ik de afgelopen drie jaar een prettig en bovenal leerzaam samenwerkingsverband heb opgebouwd. Jan liet me eerder al kennismaken met het filosofische geluksdebat in het algemeen en introduceerde me in het schrijven van deze thesis in het praktisch filosofische debat (ethiek en normatieve politieke theorie) over geluk. Onze gesprekken heb ik altijd als zeer waardevol ervaren, het was bijwijken zelfs moeilijk om blij te blijven met de soms overweldigende stroom aan ideeën, argumenten, voorbeeldcases, kritiekpunten en nieuwe perspectieven. Het is met de raad van Jan ten slotte gelukt om mijn aanvankelijk wilde idee voor een 'alomvattende superthesis' om te buigen naar de bescheiden, compacte en gefocuste thesis die het nu is. Dank voor dit alles.

Daarnaast wil ik dr. Menno Lievers bedanken voor het optreden als tweede begeleider, alsook Lonneke voor haar hulp bij het schrijfproces. Ook dr. Rutger Claassen, met wie ik kon sparren over mijn eerste thesisideeën, ben ik mijn dank schuldig. Als voorlaatste wil ik mijn vader en vrienden Tom en Erik bedanken voor hun feedback en nakijkwerk. *Last but not least*, ik ben dr. Dan Haybron erkentelijk dat ik met hem in gesprek kon en zijn seminar over welzijnsbeleid mocht bijwonen. Hij wees mij ook op 'Against Autonomy' van Sarah Conly, dat in deze masterthesis zal worden geëvalueerd.

Tot slot, ik voel me nog lang niet 'student-af'. Onder het motto van 'een leven lang leren' hoop ik dat ik de academicus in mij zich blijft ontwikkelen. Ik prijs mezelf dan ook gelukkig in de wetenschap dat ik vanaf september aan de Utrechtse School voor Bestuurs- en Organisationswetenschappen mag beginnen aan een promotieonderzoek naar de praktische uitvoerbaarheid van 'nudging', een zachtere vorm van paternalisme dan welke in deze thesis is geëvalueerd. Ik ga vrolijk verder.

Joram
Augustus, 2014

Inhoudsopgave

Voorwoord	3
Inhoudsopgave	4
Beknopte samenvatting	6
Inleiding	7
Coercive Paternalism	10
2.1. Het vertrekpunt van CP	10
2.2. Behandeling van CP	12
2.3. Belangrijke begrippen	14
2.3.1. Paternalisme	15
2.3.2. Vrijheid	15
2.3.3. Autonomie	16
2.3.4. Welzijn	17
Argumenten voor CP	19
3.1. Gedragseconomisch en psychologisch welingelicht	19
3.2. Effectiviteit	20
3.3. Gepaste begrenzing van vrijheid en autonomie	21
3.4. Transparantie	22
Argumenten tegen CP	24
4.1. Overmatige begrenzing van vrijheid en autonomie	24
4.2. Achterdeurperfectionisme	25
4.3. Beperkte toepasbaarheid	28
4.4. Nadelige na- en neveneffecten	30
4.4.1. Hellend vlak	30
4.4.2. Misbruik	31
4.4.3. Psychologische en sociologische schadekosten	32
4.4.4. Handhaving en sanctionering	33
Discussie	35
5.1. Instrumentele versus intrinsieke benadering	35
5.2. De analyse van de normatieve kerndimensies	37
5.2.1. De effectieve versus prudente staat	38
5.2.2. De verwaarloosde vrijheid	39
5.2.3. De ongelijke uitkomsten in autonomie	41
5.2.4. Het maatschappelijk manco	43
Conclusie	45
Literatuurlijst	49

Beknopte samenvatting

In deze thesis wordt 'Against Autonomy' van Sarah Conly (2013a) geëvalueerd vanuit een praktisch filosofisch perspectief. Conly betoogt dat we biased zijn en daardoor vaak verkeerde keuzes maken die niet in lijn zijn met de doelen die we onszelf hebben gesteld. We vergokken ons geld, roken en eten ongezond, met als gevolg dat we uiteindelijk slechter af zijn. Volgens Conly mag de staat dan ook wel ingrijpen om onze gebrekkige keuzes te corrigeren – en wel op harde wijze door keuzes te gebieden en verbieden. Maar hoe gerechtvaardigd is haar 'Coercive Paternalism' (CP) echter?

In het overwegen van vier normatieve dimensies (effectiviteit, vrijheid, autonomie en maatschappelijke legitimiteit) die van belang zijn in de discussie over de legitimiteit van CP, kom ik tot de conclusie dat er nogal wat haken en ogen aan CP zitten. Het is een onvoorzichtig instrument, beperkt en miskent de vrijheid van de burger, schendt de autonomie van degenen die andere doeleinden stellen dan CP inschat, en kan ten slotte dankzij haar ondemocratisch karakter rekenen op weinig maatschappelijk draagvlak.

1

Inleiding

'Don't let bureaucrats tell you what size beverage to buy'. Dat was de reactie van de tegenstanders op de 'New York sodaban': een recent wetsvoorstel dat het aanbieden van frisdrank in een zeer grote bekermaat (16 oz.) in restaurants en fastfoodketens in New York verbiedt. De tegenstanders voelen zich bedreigd in hun keuzevrijheid, terwijl de voorstanders juist wijzen op de baten van het voorstel: een gezondere leefstijl en daarmee een beter leven voor de New Yorker. De cruciale vraag is: hoe ver mag de staat gaan in het verbeteren van de levens van burgers? Voordat ik volledig in dit politiek filosofische vraagstuk duik, sta ik eerst kort stil bij de significantie van een goed leven en de rol van de filosoof in het bewerkstelligen hiervan.

De zoektocht naar een goed, welvarend ofwel voorspoedig leven lijkt een belangrijk onderdeel te zijn in de persoonlijke levens van mensen. Sterker nog, voor velen is dit het meest nastrevenswaardige doel in het leven. De aandacht voor dit thema is ook in de academische wereld terug te zien. Dit is begonnen in de klassieke filosofie waarin voor het eerst werd nagedacht over het goede en gelukkige leven. Later volgden de middeleeuwse filosofen en verlichtingsdenkers. Vandaag de dag wordt welzijn multidisciplinair onderzocht vanuit de filosofie, positieve psychologie, economie, sociologie en politiek-bestuurlijke wetenschappen. Kortom, vanaf de klassieke oudheid tot nu: twee millennia lang zijn we al geïnteresseerd in het idee van een goed leven. Het is wellicht opmerkelijk dat na al deze tijd de grote vragen over wat een leven goed maakt en hoe we onze levens beter kunnen maken, overeind zijn gebleven. Immers, er bestaat nog geen academische of publieke consensus over wanneer een leven voorspoedig verloopt en zeker niet van iedereen, overal en altijd kunnen we zeggen dat het leven floreert (Haybron, 2013). Als we blijven streven naar een beter leven, dan is er dus nog genoeg werk aan de winkel.

Welk werk is hierin dan weggelegd voor de filosoof? Hij kan drie dingen doen: ten eerste het begripsmatig analyseren van 'een goed leven'. Want wat

bedoelen we daar eigenlijk mee? Wanneer is een leven precies ‘goed’? Daarnaast denkt de filosoof na over de morele waarde van welzijn. Hoe belangrijk is het om goed af te zijn? Ten slotte kijkt de filosoof naar de verantwoordelijkheden die verschillende actoren dragen in het verbeteren van levens en hoe ver die verantwoordelijkheden reiken. Hieronder valt ook onderzoek naar wat de legitieme rol van de staat is in het sturen op een beter leven.

Wat dit laatste onderwerp betreft vormt het werk van Sarah Conly (2013a; 2013b; 2014) een nieuw en controversieel geluid. In een notendop zegt Conly dat we wel een goed leven willen leiden, maar het ons niet zo goed lukt. Ons keuzevermogen is feilbaar, zo blijkt uit nieuwe inzichten in de psychologie en gedragseconomie. We maken namelijk voortdurend en structureel irrationele keuzes die ons later duur komen te staan, e.g. roken, lenen en ongezond eten. Conly ziet vervolgens een belangrijke rol weggelegd voor de staat in het corrigeren van deze onverstandige keuzes. De staat mag volgens haar ingrijpen wanneer burgers door het maken van gebrekkige keuzes *zichzelf* schade aan doen. Paternalisme is dus gelegitimeerd. Conly zet zich hiermee af tegen Mill's (1858) klassieke liberale claim dat de burger vrij moet worden gelaten zolang hij anderen geen schade berokkent. Ze wijst het idee van een *carte blanche* voor het waarborgen van autonomie van de burger af, want het altijd maar respecteren van die autonomie maakt mensen met gebrekkige keuzevaardigheden nu juist slechter af. In haar boek ‘Against Autonomy’ verdedigt Conly daarom een dwingende vorm van staatspaternalisme: ‘Coercive Paternalism’ (vanaf nu: CP). CP houdt in dat de staat op *harde* wijze (i.e. middels ge- en verboden) mag interveniëren op irrationele keuzes van burgers, zolang de interventies maar sturen op de doeleinden zoals burgers die zelf voor ogen hebben.

In de moderne neoliberale democratische rechtstaat wordt veel waarde gehecht aan de vrijheid van het individu. Het hooghouden van dit ideaal en het betaalbaar houden van publieke goederen zoals de sociale zekerheidsvoorzieningen, leiden ertoe dat van de overheid steeds meer een terugtrekkende rol wordt verwacht (Tiemeijer & Anderson, 2014). De verantwoordelijkheid voor het maken van de juiste keuzes ligt meer en meer bij het individu zelf. Deze tendens botst met CP, dat nu juist de levens van burgers wil verbeteren door de keuzevrijheid te begrenzen en de sturing vanuit de overheid te vergroten. Een benadering als CP stuit dan ook op liberale kritiek en wordt ook wel afgedaan als ‘manipulatief’, ‘betuttelend’ en ‘infantiliserend’ (Tiemeijer & Anderson, 2014). CP plaveit de weg voor een ‘Nanny State’ waarin het individu van het wieg tot het graf wordt verzorgd en gecontroleerd. ‘De staat is geen geluksmachine’, zou minister-president Mark Rutte waarschijnlijk herhalen.

Toch raakt Conly een gevoelige snaar bij de liberalen: want hoe waardevol is onze keuzevrijheid als diezelfde vrijheid ons in staat stelt om gebrekkige keuzes

te maken? Grote maatschappelijke problemen (e.g. obesitas, financiële schulden en milieuvervuiling) worden deels veroorzaakt doordat we vrije maar verkeerde keuzes maken die ons niet naar onze doelen (e.g. gezond, schuldenvrij en een schoon milieu) leiden. Betekent dit dat een helpende hand van de staat is geboden om onze gebrekkige keuzes te corrigeren – hetgeen Conly beweert? De klassieke politiek filosofische vraag naar de rol van de staat in het leiden van een goed leven wordt nieuw leven ingeblazen. Conly's geringschatting van onze keuzevrijheid en autonomie nodigt uit tot een filosofisch onderzoek waarin de rechtmatigheid van CP wordt getoetst. Is een staat die op dwingende wijze stuurt op een beter leven een legitieme of zelfs wenselijke optie? Of beperkt deze 'staat van geluk' de burger dusdanig in waarden als zijn vrijheid en autonomie dat deze uiteindelijk slechter af is – en er daarmee paradoxaal genoeg sprake is van een 'staat van ongeluk'?

Dit onderzoek houdt een politiek filosofische evaluatie in van CP. Het leidmotief is de vraag naar de *rechtvaardiging* van overheidsinmenging met als doel een beter leven voor de burgers. CP biedt hierin een helder uitgangspunt dat scherp contrasteert met zachtere en liberaal paternalistische staatsideeën. Het onderzoek vertrekt vanuit de volgende hoofdvraag: *Is Coercive Paternalism een gerechtvaardigde staatsinterventie?*

Leeswijzer

In dit onderzoek ga ik in hoofdstuk twee eerst in op de uitgangspunten en kenmerken van CP. Ook bespreek ik enkele sleutelconcepten in het paternalisme-debat. Daarna verzamel ik argumenten voor en tegen CP in hoofdstuk drie en vier. Hoofdstuk vijf houdt een thematische discussie in, waarbij gekeken wordt naar de plausibiliteit en het gewicht van de voor- en tegenargumenten. In de conclusie vat ik de onderzoeksresultaten samen en geef ik antwoord op de hoofdvraag.

De argumenten voor en tegen CP worden geïllustreerd aan de hand van twee voorbeelden van CP, die als rode draad door deze thesis lopen. Allereerst de reeds geïntroduceerde New York sodaban, die op grote maatschappelijke weerstand van burgers en productiebedrijven is gestuit. Het tweede voorbeeld van CP is een indirect rookverbod waarin de productie van sigaretten illegaal is.

2

Coercive Paternalism

In dit hoofdstuk behandel ik eerst een centraal uitgangspunt in CP: de homo psychologicus. Daarna specificieer ik CP en vervolgens bespreek ik enkele belangrijke concepten in het paternalismedebat.

2.1. Het vertrekpunt van CP

In het rechtvaardigen van CP gaat Conly uit van een specifiek beeld van het keuzevermogen en de rationaliteit van de mens. Dit beeld staat in scherp contrast met dat van John Stuart Mill (1858). Mill beweert dat het volwassen individu een rationeel wezen is dat over het algemeen in staat is om de juiste keuzes voor zichzelf te maken, op voorwaarde dat hij niet onwetend of incompetent is. Conly wijst deze kijk op de menselijke rationaliteit af. Op basis van nieuwe inzichten uit de psychologie en gedragseconomie stelt ze dat onze keuzes bepaald worden door wijdverspreide, krachtige en systematisch voorspelbare vormen van irrationaliteit. We zijn *biased*. Het traditionele mensbeeld van de *homo economicus*, de consistent rationele agent, moet vervangen worden door het idee van de *homo psychologicus*, de voorspelbaar irrationele agent. De homo psychologicus heeft moeite om te handelen naar zijn intenties en om keuzes te maken die hem naar zijn doelen leiden. Zijn keuzevaardigheden zijn op sommige vlakken ontoereikend.

Waar komt dit nieuwe vertrekpunt van de homo psychologicus vandaan? Zij vindt haar oorsprong in het werk van Daniel Kahneman (2011). In zijn boek *Thinking, Fast and Slow* wijst hij op twee typen van denkgedrag. Type 1 denken betreft de snelle, automatische, intuïtieve denkprocessen, terwijl type 2 denken duidt op het reflectieve, deliberatieve en langzame denksysteem. Ter verheldering geeft tabel 1 enkele contrasterende kenmerken van beide typen weer.

Automatic thinking [type 1]

- Uncontrolled
- Effortless
- Associative
- Fast
- Unconscious
- Skilled

Reflective thinking [type 2]

- Controlled
- Effortful
- Deductive
- Slow
- Self-aware
- Rulefollowing

Tabel 1: Twee typen van denken. Naar: Two cognitive modes of thinking (Hansen & Jespersen, 2013; p. 11)

Kahneman's onderscheid is belangrijk om de feilbaarheid in onze beslissingspsychologie te duiden. Naarmate we ons in bepaalde keuzes meer laten leiden door de snelle type 1 denkprocessen, neemt het irrationele karakter van deze keuzes toe. Het idee van de homo psychologicus wordt nu aannemelijk aangezien het type 1 denken alomvertegenwoordigd is en aan de basis staat van vrijwel alle keuzeprocessen (Kahneman, 2011). We zullen zien dat CP zich dan ook hoofdzakelijk richt op het domein van beslissingen dat *zeer sterk* wordt bepaald door onze snelle denkprocessen en in mindere mate door onze langzamere momenten van reflectie. Binnen dit type 1 domein van denken kunnen we immers veel irrationele beslissingen vinden, e.g. automatisch eetgedrag of ongecontroleerde financiële keuzes.

Het idee van de homo psychologicus wordt door Conly (2013a) nog preciezer uitgewerkt door te wijzen op het onderscheid in verschillende vormen van cognitieve vertekeningen en zwakheden welke onze keuzevorming beïnvloeden. Voorbeelden van biases zijn bijvoorbeeld dat we vaak kiezen voor de status quo of dat onze keuze afhankelijk is van hoe we ons op het moment van kiezen voelen. Of we zijn bijvoorbeeld geneigd om te kiezen voor wat de massa kiest. De literatuur over biases wordt steeds uitgebreider en voor een verdere behandeling van de irrationaliteit in de mens kan gekeken worden naar het werk van Ariely (2008), Conly (2013a), Haybron (2008; 2014), Kahneman (2011), Sutherland (2007), Thaler & Sunstein (2009), Tiemeijer et. al. (2009) en Tiemeijer & Anderson (2014). In figuur 1 worden de verschillende biases die in de gedragswetenschappen naar voren komen gestructureerd aan de hand van het acroniem MINDSPACE (Cabinet Office Behavioural Insights Team, 2010):

MINDSPACE	
Messenger	We are heavily influenced by who communicates information
Incentives	Our responses to incentives are shaped by predictable mental shortcuts such as strongly avoiding losses
Norms	We are strongly influenced by what others do
Defaults	We 'go with the flow' of pre-set options
Saliency	Our attention is drawn to what is novel and seems relevant to us
Priming	Our acts are often influenced by subconscious cues
Affect	Our emotional associations can powerfully shape our actions
Commitment	We seek to be consistent with our public promises, and reciprocate acts
Ego	We act in ways that make us feel better about ourselves

Figuur 1: Biases. Naar: MINDSPACE(Cabinet Office Behavioural Insights Team, 2010; p. 6)

Samenvattend: op basis van onze voorspelbare vormen van irrationaliteit (i.e. biases) wijst Conly het idee van de homo economicus, een agent die consistent rationele keuzes maakt, af. Hiertegenover plaatst ze het idee van de homo psychologicus: een agent met een gebrekkige keuzecapaciteit. Laten we nu kijken hoe dit nieuwe vertrekpunt bepalend is voor de vorm en legitimatie van CP.

2.2. Behandeling van CP

In de vorige paragraaf is het beeld van de homo psychologicus besproken. Dit beeld vormt een vertrekpunt voor Conly (2013a) in het legitimeren van CP. In de kern is het idee en de rechtvaardiging CP als volgt: het is voor het individu moeilijk om zijn doelen te realiseren vanwege zijn gebrekkige keuzevermogen. Hij kiest niet voor de juiste middelen, strategieën of methodes om zijn doelen te bereiken en kan zichzelf daardoor schade berokkenen. In dat geval acht Conly paternalisme gelegitimeerd: de staat mag beleidsinstrumenten inzetten om het individu te helpen zijn plannen te realiseren. Sterker nog, voor Conly zijn in het bieden van deze hulp 'harde' instrumenten geoorloofd. Ze doelt op dwingende beleidsmaatregelen in de vorm van geboden (e.g. verplichte verzekeringen) en verboden (e.g. sigaretten zijn illegaal). Deze maatregelen dienen het individu te corrigeren op gebrekkige keuzes opdat hij ditmaal daadwerkelijk zijn doelen kan bereiken.

De evaluatie van CP is ingebed in een complex debat in de praktische filosofie (ethiek en normatieve politieke filosofie). Deze complexiteit is deels normatief maar ook conceptueel van aard, aangezien paternalisme een ambigu en veelzijdig concept blijkt (Dworkin, 2013b). Laten we voor de helderheid CP daarom preciezer uitwerken en typeren aan de hand van vier kenmerken die voor dit debat van belang zijn.

De staat als interveniërende agent

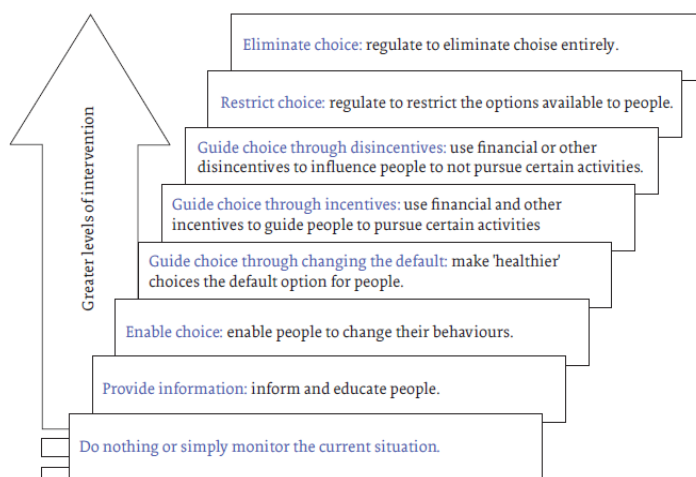
Het enige agentschap dat CP kan uitvoeren is de staat. De discussie over CP

staat dus midden in het politiek filosofische debat over wat de rol, de verantwoordelijkheid en het bereik van de staat moet zijn. Andere actoren die paternalistisch kunnen zijn, zoals ouders, bedrijven en scholen worden hierin buiten beschouwing gelaten.

Harde interventie

CP is een *hard* type van staatsinterventie, aangezien het de keuzevrijheid relatief zwaar aantast. De staat begrenst via ge- en verboden het keuzeaanbod op een wijze waar mensen niet onderuit kunnen. De interventieladder in figuur 2 toont hoe de intensiteit van keuzebeïnvloeding door de staat kan variëren. CP bevindt zich in deze ladder op de bovenste twee treden: het beperken of zelfs volledig elimineren van de keuzemogelijkheden:

Figuur 2: De interventieladder (Nuffield Council on Bioethics; in Tiemeijer & Anderson, 2014; p. 118)

Liberaal neutraal

CP is liberaal neutraal. De liberaal neutrale staatsopvatting houdt in dat de staat moreel neutraal is in het sturen op betere levens en het leiden van een goed leven als een privézaak van burgers beschouwt. De staat rechtvaardigt haar beleid op grond van *wensgerichte* overwegingen, waarin getracht wordt om de pluraliteit aan wensen van de burger te behartigen (Barry, 1965). Tegenover liberale neutraliteit staat de perfectionistische staatsopvatting, waarin de staat vanuit een eigen conceptie van welzijn stuurt op een beter leven voor de burger (Arneson, 2000). Hierin formuleert de staat zelf een aantal idealen die een leven goed maken en grondt haar beleid op deze *ideaalgerichte* overwegingen (Barry, 1965). Het onderscheid tussen liberale neutraliteit en perfectionisme wordt verder in paragraaf 2.3.3. behandeld.

Middelgericht

CP is middelgericht. Een keuze kan volgens Conly enerzijds geïdentificeerd worden als doel op zichzelf of anderzijds als middel tot een doel. In dit doel-middel onderscheid geldt dat CP enkel intervenueert op de middelgerichte keuzes van het individu in het nastreven van zijn doelen. Dit contrasteert met doelgericht paternalisme, dat een stap verder gaat en op de doelen intervenueert.

Het kenmerk van middelgerichtheid sluit aan op het onderscheid tussen liberale neutraliteit en perfectionisme. Door zich te onthouden van claims over welke doeleinden mensen moeten nastreven vermijdt CP perfectionisme. CP staat immers in theorie altijd neutraal tegenover de doelen die mensen voor zichzelf hebben geformuleerd.

Samengevat geldt dat we CP aan de hand van haar vier kenmerken kunnen preciseren tot een vorm van hard, middelgericht en liberaal neutraal staatspaternalisme. Wil CP legitiem zijn in de praktijk dan is het belangrijk dat deze conceptuele fundering in tact blijft.

We kunnen aan de hand van het bovenstaande CP ten slotte nader omschrijven door haar normatieve randvoorwaarden vast te stellen. Conly (2013a) formuleert zelf vier criteria waaraan een gepaste paternalistische interventie dient te voldoen. (1) CP moet de daadwerkelijke waarden van het individu weerspiegelen. (2) CP dient effectief te zijn. (3) De baten van CP moeten groter zijn dan haar kosten. (4) CP moet de meest efficiënte maatregel zijn om een gebrekkige keuze te corrigeren. Deze criteria zullen we in het achterhoofd houden, wanneer we CP in de volgende hoofdstukken evalueren.

2.3. Belangrijke begrippen

Tot nu toe hebben we in hoofdstuk één de significantie van een goed leven behandeld en de positie van CP binnen het paternalismedebat geïntroduceerd. In dit hoofdstuk is vervolgens aandacht besteed aan CP haar vertrekpunt, grondgedachte, kenmerken en randvoorwaarden.

Aangezien het paternalismedebat complex en uitgebreid is en conceptuele verwarring vermeden moet worden, is het noodzakelijk om kort in te gaan op een viertal sleutelconcepten in het praktisch filosofische debat: paternalisme, vrijheid, autonomie en welzijn (Dworkin, 2013b). Ik blijf in de bespreking hiervan dicht bij de begripsinvulling van Conly, aangezien haar werk het object van evaluatie vormt en ik niet wil verzanden in lange definitiekwesties.

2.3.1. Paternalisme

Paternalisme wordt in de literatuur op diverse manieren gedefinieerd (Dworkin, 2013b). Overkoepelend gaat het over de staat die ten aanzien van de burger beschermend intervenueert in gevallen waarin de burger zichzelf schade aandoet. Hoe en onder welke voorwaarden de staat precies intervenueert hangt vervolgens af van het type paternalisme. Een kernonderscheid is dat tussen hard en zacht paternalisme, welke gaat over de mate waarin de gedragsbeïnvloeding de keuzevrijheid van het individu beperkt. Zacht paternalisme houdt in dat alleen de keuzearchitectuur (i.e. de context waarin keuzes zijn geordend) wordt aangepast. Financiële prikkels zijn hier een voorbeeld van evenals de onlangs geïntroduceerde ‘nudges’, die mensen op slimme wijze verleiden tot het maken van gewenste keuzes en tegelijkertijd makkelijk ontweken kunnen worden (Thaler & Sunstein, 2009). Bij hard paternalisme wordt ook het keuzeaanbod zelf begrensd. CP is hier een goed voorbeeld van: het verplicht of verbiedt burgers tot keuzegedrag op grond van de effectieve relatie met door hen zelf gestelde doeleinden.

De staat heeft traditioneel gezien drie beleidsinstrumenten waarmee ze stuurt op het gedrag van de burger: wet- en regelgeving (e.g. verbod op hard drugs), financiële stimulansen (e.g. subsidies op biologische producten of hoge accijnzen op alcohol) en persuasieve communicatie (e.g. Sire campagne tegen pesten). Deze instrumenten worden ook wel informeel geduid als de zweep, de peen en de tamboerijn (Winsemius, 1986; in RMO, 2014). Ook paternalistische interventies vallen onder deze categorisatie van beleidsinstrumenten: hard paternalisme geschiedt via het inzetten van de zweep, zacht paternalisme via de peen en het minimale liberaal paternalisme dat slechts rationele overtuiging inzet als sturingsmiddel is een voorbeeld van het inzetten van de tamboerijn.

2.3.2. Vrijheid

Vrijheid wordt in het paternalismedebat vaak iets nauwer opgevat als keuzevrijheid. In de kern gaat vrijheid dan over de mogelijkheid om keuzes te maken zonder dwang van buitenaf. Je bent als individu vrij als je onbegrensd door externe factoren beslissingen kunt nemen. Deze vrijheid raakt aan wat Berlin (1958) de *negatieve* vrijheid noemt. Negatieve vrijheid bestaat bij een *laissez-faire* houding van de staat jegens het individu; daar waar de staat het keuzegedrag van de burger niet tracht te beïnvloeden.

De negatieve keuzevrijheid krijgt wellicht de meeste aandacht in het paternalismedebat, omdat de liberalen hier veel belang aan hechten en tegelijkertijd deze dimensie het meest direct in gevaar komt bij paternalistische interventies. De liberale tendens om zoveel mogelijk keuzevrijheid voor de burger te

genereren is echter ook onderwerp van kritiek. In 'The Paradox of Choice' laat Schwartz (2004) bijvoorbeeld zien dat meer keuzevrijheid niet altijd goed uitpakt voor de kiezer: een excessief aantal keuzes heeft negatieve psychologische gevolgen, zoals keuzestress, inertie, spijt en opportunitetskosten. Dit nuanceert het idee dat een groei van keuzemogelijkheden altijd beter is voor ons welbevinden en ons daadwerkelijk meer vrijheid geeft. Keuzevrijheid kan ook een zware *verantwoordelijkheidslast* zijn die onze vrijheid in bredere zin begrenst. Althans, dat geldt vooral op het moment dat we onvoldoende geïnformeerd zijn en cognitief niet goed genoeg zijn uitgerust om de juiste keuzes voor onszelf te maken. Om succesvolle keuzes te kunnen maken is het dus niet alleen belangrijk om vrij van externe dwang te zijn, we moeten óók keuzevaardig zijn. We benaderen het debat nu vanuit een meer intern perspectief en komen daarmee uit bij het begrip autonomie, dat we als volgt zullen bespreken.

2.3.3. Autonomie

Autonomie wordt door Conly (2013a; p. 2) als de 'ability to order our lives according to our decisions' beschouwd. Autonomie duidt dus op het zelfstandig reguleren, besturen en vormgeven van het eigen leven. Een voorwaarde hiervoor is dat het individu voldoende vrij is van externe begrenzingen, maar de nadruk bij autonomie ligt op het *interne* perspectief: het autonome individu neemt zelfstandig beslissingen in lijn met zijn waarden en doelen in het leven. Tiemeijer & Anderson (2014) maken onderscheid in drie facetten van autonomie: instemming, respect en vorming. (1) Instemming duidt op de mogelijkheid van het individu om zijn toestemming te geven aan bepaalde dwang of sturing van buitenaf. (2) Respect houdt in dat het individu op gepaste wijze gerespecteerd wordt en serieus wordt genomen. (3) Vorming wijst op de mogelijkheid van het individu om zelfstandig eigen wensen, behoeften en vaardigheden te ontwikkelen en hiernaar te kunnen leven. Pas als alle drie facetten voldoende gewaarborgd blijven, kunnen we van autonomie spreken.

Moderne westerse samenlevingen worden gekenmerkt door een liberale politiek waarin sterk wordt gestuurd op het waarborgen van de negatieve keuzevrijheid van de burger. Deze beweging lijkt alleen maar sterker te worden als we kijken naar de recente tendens richting een terugtrekkende overheid in een teruglopende economie, waarin de overheid steeds meer verantwoordelijkheden bij de burger neerlegt om haar financiële model gezond te houden (Tiemeijer & Anderson, 2014). De sociaal-politieke situatie verschuift langzamerhand richting steeds minder externe begrenzingen en meer keuzemogelijkheden voor het individu. Vanuit een liberale opvatting wordt hij zo het beste in staat gesteld om over zijn eigen leven te beschikken en het in te richten zoals hij dat wil. Echter, deze politieke tendens van de 'responsabilisering van het indi-

vidu' is zorgelijk. Deze veronderstelt namelijk dat de burger ook voldoende keuzevermogen heeft. Deze veronderstelling is onterecht: het vormgeven van het eigen leven blijkt geen gemakkelijke bezigheid voor het individu. Burgers zijn biased en maken gebrekkige keuzes in het navolgen van hun doeleinden: hun *keuzevaardigheden* zijn onvoldoende. Als burgers niet in staat zijn om hun eigen waarden en doelen te volgen, dan loopt hun autonomie gevaar. Er is sprake van een *autonomiekloof*: het verschil tussen de keuzevaardigheid in zelfregulatie en het daadwerkelijke succes in zelfregulatie (Tiemeijer & Anderson, 2014).

De autonomiekloof geeft een nieuwe kijk op het paternalismedebat. Een klassiek bezwaar tegen paternalisme is dat het de vrijheid van het individu beperkt en daardoor niet legitiem is. Maar als er sprake is van een autonomiekloof dan gaat deze snelle afwijzing niet meer op: ook al zou het individu immers niet zijn blootgesteld aan paternalisme en de volledige ruimte tot zelfbeschikking krijgen, dan nog zou hij niet in staat zijn om succesvol met die ruimte om te gaan. De intuïtie gaat wellicht nu zelfs de andere kant op: is staatsinmenging niet gerechtvaardigd en misschien zelfs gewenst om gebrekkige keuzes van het individu te corrigeren opdat het individu zijn doelen kan bereiken en daardoor beter af is (Fruchtman et. al., 2013)? Het antwoord op deze vraag is deels afhankelijk van wat we zien als een goed leven en of we in staatsinmenging vooral een ondersteunende of remmende kracht zien in het leiden van een goed leven. Daarom ga ik nu nader in op het begrip welzijn en de rol van de staat in het sturen op welzijn.

2.3.4. Welzijn

Welzijn is een breed begrip dat verschillende invullingen in de literatuur kent, maar over het algemeen wordt beschouwd als het leven dat goed, florerend of welvarend voor iemand verloopt. Volgens Haybron (2000) moeten we in het technische academische debat oppassen om *welzijn* (well-being, welfare, the good life, flourishing) niet te verwarren met *geluk* (happiness). Zo moet geluk nauwer begrepen worden als een 'uitsluitend subject gerelateerde psychologische conditie' (Feitsma, 2012). In de literatuur over geluk bestaan vervolgens verschillende theorieën over wat voor soort mentale toestand geluk precies is: hedonisten beweren bijvoorbeeld dat het om genot of plezier gaat, sentimentalisten dat geluk geconstitueerd wordt door (diepe) emoties en rationalisten stellen onder andere dat geluk bestaat in de constatering dat je tevreden bent met je leven (Haybron, 2008).

Welzijn contrasteert met de technische notie van geluk. Het is in de kern een *evaluatieve* notie over hoe succesvol en voorspoedig het leven van iemand loopt. In wat voor soort leven brengt iemand het er *goed* af (Haybron, 2000)?

Welzijn is een breder begrip dan geluk in de zin dat ze niet is gelimiteerd tot de empirische psychologische vraag naar iemands mentale toestand, maar juist focust op het karakter van iemands persoonlijke leven *in het geheel*. Het is deze ethische notie van welzijn die in deze thesis centraal staat en de titel 'De staat van (on)geluk' moet dan ook in deze begripscontext begrepen worden.

Een kernonderscheid dat reeds onder de aandacht is gekomen is het onderscheid tussen substantieel subjectieve en objectieve welzijnsbegrippen (Sumner, 1996). In een objectieve conceptie wordt welzijn bepaald door van buitenaf opgestelde eigenschappen, zoals iemand zijn prestaties, opleiding en gezondheid. Pas als aan deze vaststaande eisen is voldaan, kan men een welvarend leven leiden. In een subjectieve theorie daarentegen wordt welzijn bepaald door eigenschappen van de mentale toestand van het individu, bijvoorbeeld zijn wensen, verlangens en voorkeuren (Claassen, 2011). CP gaat uit van een dergelijke subjectieve conceptie van welzijn, begrepen als de maximalisatie van doelverwezenlijking van het individu:

"The goal of paternalism recommended here is the advancement of individual welfare, and that is individual welfare construed as the maximization of the fulfillment of subjective ends. The standard of welfare is, then, what is typically termed a subjective one – based on the desires of the subject." (Conly, 2013a; p. 102)

Een belangrijk en reeds besproken thema is de conceptie van welzijn die de staat hanteert. Als de staat uitgaat van een zelfbepaalde conceptie van welzijn en op basis daarvan de levens van burgers wil verbeteren dan is zij *perfectionistisch*. Laat ze het echter aan de burger om volgens zijn eigen conceptie van het goede te leven, dan is de staat *liberaal neutraal*. Deze laatste positie krijgt tegenwoordig de meeste steun. Een belangrijk argument voor deze neutraliteit is wat Mill (1858) de *idiosyncrasie* in de mens noemt: de pluraliteit en diversiteit in plannen, doelen, wensen, voorkeuren en verlangens van individuen. Het is voor de staat moeilijk al dan niet onmogelijk om een dekkende objectieve lijst van de componenten van welzijn op te stellen, die tegemoet komt aan deze pluraliteit. Noch kan de staat alle subjectieve vragen en wensen van haar burgers concreet in behandeling nemen. Het is reëler en gepaster voor de staat om de *voorwaarden* te scheppen, waarin burgers door hen zelf gestelde doelen kunnen nastreven.

Nu de vertrekpunten, grondgedachten en kenmerken van CP in kaart zijn gebracht en ook de relevante begrippen in deze discussie zijn toegelicht, kunnen we in de volgende twee hoofdstukken inhoudelijk gaan kijken naar de argumenten voor en tegen CP.

3

Argumenten voor CP

In dit hoofdstuk bespreek ik de argumenten voor CP en de plausibiliteit daarvan. Hierbij is het inzichtelijk om CP af te zetten tegenover de twee concurrerende kandidaten voor staatsbeïnvloeding, namelijk zacht paternalisme en liberaal paternalisme. De grondgedachte van CP is dat het een wenselijk politiek doel nastreeft, namelijk het helpen van burgers om een goed leven te leiden. De vraag is echter of dat ook onder de gepaste voorwaarden gebeurt. Daarom kunnen we het pleidooi voor CP structureren in vier argumenten die aantonen dat CP aan de randvoorwaarden voor legitieme staatsinterventie voldoet. Het eerste argument is dat CP aansluit op gedragseconomische en psychologische inzichten over de menselijke beslissingspsychologie, ten tweede dat ze effectief is, ten derde dat ze de vrijheid en autonomie van de burger op gepaste wijze begrenst en ten slotte dat ze transparant is.

3.1. Gedragseconomisch en psychologisch welingelicht

Het gedragseconomisch en psychologisch onderzoek dat duidt op de feilbaarheid van het menselijk keuzegedrag vormt een belangrijk argument voor CP. Als mensen systematisch verkeerde keuzes maken en zelfs contraproductieve strategieën volgen in het nastreven van hun doelen, lijkt het vervolgens een te rechte stap om paternalistische staatsinterventies te organiseren die de mensen behoeden van het maken van die gebrekkige keuzes. CP toont zich welingelicht door de homo psychologicus in ons te erkennen en in te grijpen in die keuzesfeeren waarin ons keuzevermogen inadequaat is.

De politieke filosofie van Mill (1858) in 'On Liberty' is volgens Conly dan ook ongegrond, precies omdat Mill uitgaat van een onjuist vertrekpunt: de traditio-

nele homo economicus. Deze onjuiste assumptie van consistent rationeel agentschap maakt dat alle daaraan ontleende argumenten voor de bescherming van keuzevrijheden zwak staan. De vrijheid en autonomie hoeft volgens Conly niet altijd beschermd te worden, omdat dat ertoe zou leiden dat burgers gebrekkige keuzes maken en daardoor uiteindelijk slechter af zijn.

Een argument tegen CP stelt dat het beledigend en disrespectvol is tegenover het individu wanneer deze in plaats van als een competente rationele agent als een agent met onvoldoende keuzecapaciteit wordt beschouwd. Dit tegenargument is echter twijfelachtig, allereerst omdat de claim dat een individu vergis-singen maakt niet per se als beledigend hoeft te worden opgevat (Dworkin, 2014). Conly buigt daarnaast dit argument om tot een pleidooi vóór haar pater-nalisme. Ze beweert dat CP juist respectvol is doordat ze de agent niet overschat maar op waarde schat: als een agent die nu eenmaal bevooroordeeld is! Over-heidsbeleid dat op onze biases inspeelt is niet respectloos, maar simpelweg overeenkomstig de realiteit van de menselijke keuzepsychologie. Bovendien geldt dat in CP de grondslag van de ethiek behouden blijft, doordat CP de mens *an sich* als een wezen beschouwt dat respect verdient – biased of niet:

[P]aternalism need be neither insulting nor disrespectful (...) paternalistic laws do not pick out particular groups as being less rational than others (say, motorcycle riders). It picks out some tendencies we all share, and that manifest themselves differently in different circumstances. The idea is not that some of us, who are superior, should boss around others, who are inferior. Rather, we should all help one another out. While this does amount to giving up certain pretensions about our abilities, it seems more of an insult to think we can only be worthy of respect if we claim attributes we don't really have. Surely, biases and all, we are valuable as we are! (Conly, 2014; p. 356)

3.2. Effectiviteit

CP heeft een grote impact op het keuzegedrag van het individu doordat het keuzes in het geheel afdwingt of uitsluit. De ge- en verboden gelden in principe altijd en voor iedereen en kunnen niet worden ontweken. Dit maakt dat CP het maken van gebrekkige keuzes uit kan sluiten en mensen daardoor veel succes-voller kan maken in het realiseren van hun doelen. Deze effectiviteit is een aantrekkelijk aspect van CP.

De effectiviteit van CP blijkt zeker wanneer ze wordt afgezet tegen de andere kandidaten voor staatsbeïnvloeding. Zo is het liberaal paternalistische pro-gramma van sturing door persuasieve communicatie beperkt in haar impact. Zij geeft enkel informatie over keuzes en is daarmee weinig sturend. Persuasieve communicatie is volgens Conly vooral ineffectief doordat het voorbij gaat aan de irrationaliteit in onze keuzepsychologie. Het probleem is dat er een diepe kloof tussen intenties en daadwerkelijke acties bestaat: het rationeel overtuigen van mensen impliceert geenszins dat mensen ook naar die overtuiging zullen han-delen. Ook al weten we dat roken en vet eten op de lange termijn ongezond is,

toch kiezen we keer op keer weer voor de vette hap en de sigaret. Overheids-campagnes gericht op rationele overtuiging zijn dus weliswaar naar verhouding vrijheidsbeschermende instrumenten, maar hebben tegelijkertijd ook relatief weinig effect.

Ook zachte paternalistische programma's zijn onvoldoende effectief. Doordat ze enkel de keuzearchitectuur aanpassen, laten ze teveel ruimte over voor het ontwijken van de gewenste keuzemogelijkheid. Het is aannemelijk dat hoe sterker we biased zijn in een bepaalde keuze, hoe groter de kans dat we de gewenste keuze ontwijken. Zacht paternalisme zal dus weliswaar effect hebben, maar het is de vraag of dit effect groot genoeg is en ook effect heeft waar dit het meest noodzakelijk is. Kijk naar het hardnekkige gezondheidsprobleem van roken. De staat heeft behalve rationele overtuigingsprogramma's (e.g. informatie op de pakjes) ook zachte paternalistische programma's toegepast (e.g. prijs van een pakje sigaretten omhoog). Dit heeft effect, maar is het genoeg? Iets minder dan een kwart van de Nederlandse bevolking rookt nog steeds en elke dag komen er nieuwe rokers bij (Nationaal Kompas Volksgezondheid, 2014). Dit terwijl het merendeel aangeeft eigenlijk te willen stoppen met roken (Conly, 2013a). Misschien zijn prikkels en informatie niet genoeg en is een meer dwingende strategie als CP nodig om effectieve resultaten te oogsten.

3.3. Gepaste begrenzing van vrijheid en autonomie

Een derde argument voor CP stelt dat het de vrijheden en autonomie van het individu naar de juiste verhouding waardeert en afweegt. Op het eerste gezicht lijkt CP weinig waarde te hechten aan autonomie: het ontnemt het individu immers in directe zin zijn negatieve keuzevrijheid en mogelijkheid tot zelfregulatie. Dit hoeft echter geen probleem te zijn: want hoe kostbaar is een beperking in keuzevrijheid en autonomie eigenlijk wanneer een keuze berust op onvoldoende keuzevaardigheid? Onze vrijheid en autonomie worden minder waard in de wetenschap dat we verkeerde keuzes maken wanneer we vrij zijn van dwang en zelfstandig kunnen beslissen. Als we onze doelen daadwerkelijk willen bereiken moeten onze vrijheid en autonomie soms wel begrensd worden.

Een spanning tussen enerzijds de effectiviteit en anderzijds de waarborging van vrijheid en autonomie lijkt zichtbaar. Hoe effectiever de staat wil interveniëren op het keuzegedrag van de burger, hoe meer zijn vrijheid en autonomie moet worden ingeperkt. Conly vindt dat binnen dit spanningsveld beide dimensies op waarde moeten worden geschat. Ze zet zich af tegen het idee dat vrijheid en autonomie van onaantastbare waarde zijn. In het geval van keuzes die op basis van biases worden gemaakt, worden deze dimensies juist minder waard. CP maakt deze gepaste afweging en is legitiem wanneer de baten van CP (o.a. effectieve doelverwezenlijking) groter zijn dan de kosten (o.a. begrenzing van keu-

zevrijheid en autonomie).

Het is echter niet zo dat CP altijd op gespannen voet staat met de vrijheid (in brede zin) en autonomie. Archard (2013) stelt dat we een *dubbel* perspectief moeten hanteren. In eerste instantie ontnemt CP het individu een vrije keuze en een mogelijkheid tot zelfregulatie, maar het kan zijn *uiteindelijke* vrijheid en autonomie in het verwezenlijken van de eigen doeleinden (e.g. lang en gezond leven) juist waarborgen:

'To the individual who values his own health yet persists in eating unhealthy food and smoking we can similarly say that in denying him these choices we are not really infringing his freedom, for that consists in doing what preserves his health and he does not desire to shorten his life.' (Archard, 2013; p. 398)

CP lijkt de autonomie en vrijheid dus enkel te begrenzen op het niveau van de verkeerde middelgerichte keuzes. Dit is echter een gepaste begrenzing aangezien deze keuzes niet bijdragen aan de succesvolle doelverwezenlijking van het individu. Daarentegen waarborgt CP de vrijheid en autonomie op het niveau van doelgerichte keuzes. CP is liberaal neutraal en wil burgers volkomen vrij laten in het uitkiezen en vormen van de eigen waarden en levensdoelen. Kortom: CP impliceert geen regelrechte inperking van onze vrijheid en autonomie. Het intervenueert enkel in de keuzesferen waarin een autonomie kloof bestaat en waarin we zonder interveniëren slechter af zouden zijn.

3.4. Transparantie

Het transparantieargument houdt in dat CP een relatief transparant beleidsinstrument is, hetgeen haar maatschappelijke legitimiteit vergroot. CP is allereerst inzichtelijk wat haar *werking* betreft: bepaalde keuzes mogen wel of juist niet worden gemaakt. Daarnaast windt CP er geen doekjes om wat betreft haar *intentie*: doordat burgers opeens bepaalde keuzes worden ontnomen of afgedwongen, wordt het hen gauw duidelijk welke keuzes wenselijk of juist onwenselijk worden geacht door de staat. Deze transparantie maakt dat CP de burger serieus neemt, hetgeen bijdraagt aan haar democratische en maatschappelijke legitimiteit. Ter illustratie, de staat is wat de sodaban betreft open in haar wens tot gezonder consumptiegedrag. Dit contrasteert met staatsinterventies die 'op de achtergrond' werkzaam zijn en burgers onbewust sturen. Denk bijvoorbeeld aan het vervormen van frisdrankbekers opdat minder wordt geconsumeerd. Zo'n nudge heeft effect zonder dat burgers dit doorhebben en neigt daardoor richting burgermanipulatie (Hansen & Jespersen, 2013).

De redenering dat CP maatschappelijk gelegitimeerd is omdat ze transparant is, gaat echter te kort door de bocht. Transparantie is slechts één aspect van maatschappelijke legitimiteit en een transparante staatsinterventie is dus niet automatisch democratisch gerechtvaardigd – een transparant maar dictatoriaal

regime illustreert het tegendeel. Er zijn meer democratische kernwaarden die overeind moeten blijven in een legitieme staatsinterventie, zoals het bewaken van pluriformiteit in de samenleving en het tonen van respect voor minderheden. Het is echter maar zeer de vraag in hoeverre CP aan deze laatste randvoorwaarden voldoet, hetgeen duidelijk zal worden in de volgende twee hoofdstukken.

Kort terugblikkend zijn in dit hoofdstuk vier argumenten genoemd die pleiten voor CP. CP is wetenschappelijk welingelicht, effectief, beperkt de vrijheid en autonomie enkel op legitieme wijze en is transparant. Hoewel het politieke doel van CP - mensen helpen een goed leven te leiden – nastrevenswaardig oogt, is dit type paternalisme ook onderwerp van kritiek. In het volgende hoofdstuk gaan we hier nader op in en kijken we naar vier argumenten tegen CP.

4

Argumenten tegen CP

In dit hoofdstuk bespreek ik de argumenten tegen CP en in hoeverre ze steekhoudend zijn. Het bezwaar tegen CP houdt globaal in dat het onvoldoende tegemoetkomt aan de randvoorwaarden voor legitieme staatsinterventie. Het pleidooi tegen CP kan worden gestructureerd in vier argumenten die per specifieke randvoorwaarde betogen dat hier niet aan wordt voldaan. Allereerst geldt dat CP de negatieve vrijheid en autonomie overmatig inperkt. Daarnaast is CP, hetzij op enigszins verborgen wijze, perfectionistisch. Tevens is CP beperkt toepasbaar en hanteert het een nauw perspectief op hoe de staat de burger kan sturen. Als laatste geldt dat CP schadelijke na- en neveneffecten heeft.

4.1. Overmatige begrenzing van vrijheid en autonomie

Een klassiek bezwaar tegen CP is dat het de keuzevrijheden van mensen teveel beperkt, waardoor ze onvoldoende mogelijkheid krijgen om hun eigen leven vorm te geven. Aangezien het autonoom en vrij kunnen leven centraal staat in het leven van mensen, moet staatspaternalisme zo veel mogelijk worden vermeden. De mogelijke baten van CP wegen in dit argument niet op tegen de kosten. CP hecht te weinig belang aan het verlies van keuzevrijheid en autonomie en is daarom ongegrond. Zelfs al zouden we structureel gebrekkige keuzes maken, dan nog moeten staatsinterventies altijd de negatieve vrijheid en directe autonomie van de mensen zo goed als mogelijk waarborgen. Eyal (2014) noemt in dit kader dat bij CP de drempelwaarde voor legitiem vrijheidsberovend staatsoptreden – namelijk bij zelfbeschadigende keuzes - te laag wordt gelegd:

'Moving to a second misinterpretation, Conly writes, "If it is permissible, even obligatory, to stop me when I do something that seriously interferes with someone else's chances of achieving the life he wants, I think it is equally permissible, and perhaps obligatory, to save me from myself". The word 'equally' seems hyperbolic. The threshold for making a given level of intrusion to prevent a given harm is typically higher when that harm would affect non-consenting third parties more than oneself. When the harm to one's future health from ordering a given portion of fries is smaller than the culinary loss (plus any harms from the meddling in one's plate), typically the state should stay away and keep large orders legal. But the state should probably ban citizens' coercive ordering of fries for their uninterested older relatives, regardless of portion size.' (Eyal, 2014; p. 354)

Het argument dat CP onze vrijheid overmatig begrenst, wint aan kracht wanneer we kijken naar de *intrinsieke* waarde van keuzevrijheid. Behalve de opgeleverde waarde die een keus tot gevolg heeft, is de mogelijkheid en act van het kiezen op zichzelf van waarde voor mensen. Het geeft ze het gevoel dat ze hun eigen leven kunnen vormgeven (Tiemeijer & Anderson, 2014). Deze intrinsieke waarde van keuzevrijheid raakt verloren bij CP.

4.2. Achterdeurperfectionisme

Een volgend tegenargument stelt dat CP ontkent dat mensen onderling verschillen in keuzevaardigheden en doeleinden. CP maakt vervolgens claims over wat de juiste doeleinden zouden moeten zijn van mensen en ruilt daarmee haar liberale neutraliteit in voor perfectionisme (Archard, 2013). Dit perfectionisme is enigszins verborgen en wordt daarom door Pugh (2013) 'achterdeurperfectionisme' genoemd. Laten we eerst de aannames in CP over een gelijkheid in keuzevaardigheden en doeleinden onderzoeken, om vervolgens aan te tonen hoe deze aannames leiden tot perfectionistische claims.

Conly spreekt in termen van 'de mens en zijn cognitieve gebreken'. Ze gaat uit van een *universele* homo psychologicus: iedereen is in gelijke mate biased. Dit onderbouwt ze op basis van psychologisch en gedragseconomisch onderzoek, waarin statistische uitspraken worden gedaan op basis van een bepaalde steekproefselectie. Het is echter twijfelachtig of deze statistische uitspraken rechttoe rechtaan kunnen worden vertaald naar de feitelijke wereld die complex en pluriform is. Hoewel mensen misschien *gemiddeld* gezien en *over het algemeen* biased zijn, komen we in een situatie van empirische onzekerheid terecht als we een preciezer beeld verlangen van de mate waarin mensen afzonderlijk biased zijn. Sterker nog, het is aannemelijk dat er sterke differentiatie bestaat in de keuzecapaciteit van mensen: zeker individueel maar misschien ook groepsgewijs. We verschillen onderling qua zelfcorrigerend vermogen, wilskracht en rationaliteit. De een kan simpelweg makkelijker de verleiding van snoepen weerstaan dan de ander. In culturen waar koken en lekker maar gezond eten hoog wordt gewaardeerd, zal het mensen daarnaast relatief meer wilskracht kosten in het ontwikkelen van een gezond eetpatroon.

Naast een gelijkheid in gebrekkige keuzevaardigheden veronderstelt CP ook een gelijkheid in doeleinden. Zo gaat het ervan uit dat we allemaal vrij van schulden willen zijn en het eventuele plezier van het vergokken of verkwisten van geld op korte termijn daaraan ondergeschikt is. In het voorbeeld van de sodaban en het rookverbod neemt CP aan dat we allemaal een lang en gezond leven nastreven. Intuïtief is het lange gezonde leven inderdaad een langetermijndoel dat iedereen min of meer deelt. Toch is deze aanname problematisch, zeker wanneer we realiseren dat de doelen van mensen veranderlijk zijn, van prioriteit kunnen veranderen en tegenstrijdig kunnen zijn met andere doelen. Eyal (2014) illustreert hoe gezondheid niet altijd de prioriteit heeft en we soms bewust keuzes maken die slecht voor ons zijn:

[P]eople do not always (truly) want to live in the way that (in fact) would give them the highest chance of happiness. Conly is surely right that when we “habitually choose the large fries”, that’s not always because large fries is what we want truly. Such choice can also reflect ignorance and miscalculation on our parts—when we simply “choose ineffective means to our ends”. But Conly fails to recognise another potential source. Sometimes self-harming choice reflects what we truly want at the time. Many young people do not care much about health problems in their older years. They habitually choose large fries not because they believe fries are healthy, and not because their cognitive heuristics lead them astray, but because throughout their teens and twenties living well in their seventies is not a high priority.’ (Eyal, 2014; p. 253)

Er zijn meer voorbeelden waarin het lange en gezonde leven vanuit een weloverwogen keuze op een tweede plek komt te staan. Zoals de soldaat die zichzelf opoffert in het gevecht of de meester-kok die lekker eten meer waardeert dan gezond eten. Ook in deze gevallen wordt de bewuste beslissing genomen om het nastreven van een lang en gezond leven op te offeren voor het verwezenlijken van een ander doel. Gezondheid en levensduur staan niet altijd en bij iedereen op de eerste plek. Deze twee doelen kunnen elkaar bovendien uitsluiten, zo blijkt uit het voorbeeld van een ziek iemand die voor euthanasie kiest om op een waardigere manier het leven te verlaten.

De onjuiste aannames van gelijkheid in keuzevaardigheden en doeleinden leiden ertoe dat CP haar liberale neutraliteit verliest. Hoewel CP claimt slechts op middelgerichte keuzes te interveniëren, maakt ze deze belofte niet waar. Pugh (2013) beweert dat CP een *rangorde* aanbrengt in wat de doeleinden van mensen zouden moeten zijn en daarbij consistent langetermijndoelen zoals een schuldenvrij, lang en gezond leven als ‘hoogste’ doelen verkiest. Purshouse (2014) komt tot eenzelfde redenatie op grond van het vage doel-middel onderscheid in CP:

[Conly] overestimates why long-term ends should be preferred to short-term ones and never fully rebuts the idea that the fact that people do things that are bad for them might show that they actually want to do those things – that those things are their goals – rather than flawed means to other objectives. The boundary between means and ends is not always a clear one and government intervention, being a very

blunt instrument, would have a hard job banning things that only hinder people's means rather than their ends.' (Purshouse, 2014; p. 370-371)

In het aanbrengen van en sturen op een rangorde in doeleinden spreekt CP zich dus uit over de doelgerichte keuzes van mensen (Purshouse, 2014). Dit maakt vervolgens dat CP op subtiele wijze een objectieve uitspraak doet over wat een goed leven is. In het bijzonder beschouwt Conly het lange en gezonde leven als een *noodzakelijk* onderdeel van een goed leven. Het gevolg is dat Conly zich schuldig maakt aan achterdeurperfectionisme. CP verliest haar liberale neutraliteit en daarmee een deel van haar conceptuele fundering:

'Now, when CP mandates coercive measures in order to facilitate our health, it does not mandate the imposition of an alien value upon us; after all, health is a near universal value. However, while CP does not impose alien values, it may assume that we ought to prioritise certain of our values over others in a way that we do not ourselves endorse, and this seems to be similar to what we find worrying about perfectionism. Yes we value health, and we also make mistakes about how to achieve good health; but it seems that we can also rationally prefer the enjoyment of things that are bad for us, such as the '... whiskey, cigarettes, and fried food' that Feinberg urged us to protect from the advance of paternalism. The paternalist might respond that health is a more fundamental value than our enjoyment of these other things, and that CP is thus justified in forcing us to prioritise this end over others. This though seems to smack of exactly what we seem to find troubling about perfectionism.' (Pugh, 2013; p. 1)

In de inschatting van CP worden verschillen in (de prioriteit van) doeleinden dus niet erkend: alle mensen worden onder één kam geschaard. De mensen met een rangorde in doelen die verschilt van de inschatting van CP, worden gecorrigerd in deze rangorde. Zij kunnen zichzelf daardoor niet meer vormen naar hun eigen waarden en doelen: ze worden geschonden in hun autonome keuze op het niveau van de doelgerichte keuze.

Laten we ter illustratie kijken hoe in het rookverbod achterdeurperfectionisme naar voren komt. Dit verbod ontnemt iedereen van de vrije keuze om te roken, maar Conly acht die vrijheidsberoving gerechtvaardigd omdat *elke* roker is biased en eigenlijk een lang en gezond leven nastreeft. Dit is echter onaannemelijk. Het is denkbaar dat er rokers zijn die zich bewust zijn van hun ongezonde gedrag, maar vanuit hedonistische kortetermijn-doeleinden toch blijven roken (Purshouse, 2014). Roken is voor hen waardevol op zichzelf. Voor deze groep rokers maakt CP een plaatsvervangend perfectionistisch oordeel, namelijk dat zij eigenlijk hun gezondheid zwaarder zouden moeten laten wegen dan hun rookgenot. Deze groep wordt hiermee de ruimte ontnomen om naar eigen doelen en waarden te leven. Dat is een grote schending van de autonomie die zwaar meeweegt in de rechtvaardigheidsoverweging van CP.

Conly (2014) tracht CP van Pugh's (2013) perfectionisme claim te verdedigen door te beweren dat CP alleen intervenueert op die keuzes waarvan we zeker weten dat ze op grond van onvoldoende keuzevaardigheden worden ge-

maakt. Die grootste beker frisdrank kopen we alleen omdat deze optie nu eenmaal tot de mogelijkheden behoort (beschikbaarheidsbias) en we roken alleen omdat we het kortetermijnbelang overschatten en denken dat de negatieve gevolgen van roken onszelf niet zullen overkomen (hedenbias en overoptimisme). In deze wetenschap kunnen we volgens Conly preciseren in welke keuzesferen staatsinterventie wel of niet is geoorloofd, e.g. een verbod op roken wel maar op alcohol en gefrituurd eten niet:

'I don't recommend greater control over alcohol precisely because many people greatly value the experience of alcohol, and seem to care more about it than the (real, even if usually not considerable) bad effect it can have on your health. Nor, for that matter, do I say we should outlaw fried food, because people enjoy it enough, as far as I can tell, to outweigh some costs to health. What I advocate as to junk food is portion control, precisely because there is a lot of evidence that the amount of food we eat is not based on desire, but on availability. (If we are given the big portion we will consume it, but we are equally happy with a small portion.) The same is true of cigarettes: my argument is not that we should be healthy even if we'd prefer to smoke, but that there is a lot of evidence (including the huge amount we spend trying to quit smoking) that people would prefer not to smoke, because they would rather be healthy. If this were proven wrong, then I would withdraw my opposition to smoking.' (Conly, 2014; p. 355)

Deze verdediging is echter niet overtuigend omdat ze nog steeds uitgaat van een zuivere homogeniteit in keuzevaardigheden en doeleinden, hetgeen juist onaannemelijk is. Ook al willen de *meeste* mensen misschien eigenlijk stoppen met roken en kiezen de *meeste* mensen voor de grootste bekermaat frisdrank simpelweg 'omdat het kan', dan nog dient rekening te worden gehouden met de mensen voor wie dit niet geldt. Dit is niet alleen belangrijk voor CP om haar liberale neutraliteit te behouden, maar ook om de democratische kernwaarden van het tonen van respect voor minderheden en het bewaken van pluraliteit in de samenleving te waarborgen.

4.3. Beperkte toepasbaarheid

Een derde argument stelt dat CP een nauw perspectief hanteert op de werkwijze, het bereik en de mogelijkheden van de staat in het sturen op een beter leven. Dit maakt CP een beperkt toepasbare en ongeschikte staatsinterventie. Andere alternatieven van staatsinterventie zijn geschikter om het politieke doel van CP na te streven.

CP is in het bijzonder beperkt doordat het sturen op welzijn enkel vanuit de context van de directe relatie tussen staat en individu beschouwt. Dit is allereerst een gelimiteerd perspectief, omdat het slechts gaat over keuzes die individuen voor zichzelf kunnen maken in het nastreven van een goed leven. Echter, het bevorderen van welzijn is niet simpelweg een gevolg van individuele keuzes, maar ook van keuzes die alleen op collectief niveau kunnen worden gemaakt, zoals een nieuw park in de buurt. Het nastreven van een hogere kwaliteit van leven is niet herleidbaar tot een zelfstandig en maakbaar individueel

keuzeprocess. CP lijkt daarnaast te vergeten dat het individu is ingebed in een maatschappelijke omgeving welke zijn keuzegedrag beïnvloedt. Niet alleen publieke partijen, maar ook allerlei private en maatschappelijke actoren (e.g. producenten, ouders en scholen) vormen en sturen het individu. We kunnen ons afvragen waarom Conly het verbeteren van de levenskwaliteit van burgers louter in de context plaatst van een staat die het individu direct beïnvloedt. We zouden immers ook breder kunnen kijken naar de wijze waarop verschillende maatschappelijke partijen de burgers sturen en hun helpen in het nastreven van hun doeleinden. Ter illustratie, de overheid zou in samenwerking met scholen en ouders een onderwijsbeleid kunnen uitzetten met aandacht voor keuzesferen waarin veel gebrekkige keuzes worden gemaakt. Een dergelijke *civil society* benadering met een zachter en meer indirect karakter is wellicht aantrekkelijker dan CP.

Archard (2013) beweert hiernaast dat het harde instrumentarium van CP onaantrekkelijk is. Zachtere staatsinterventies die passen binnen het idee van CP kunnen immers ook effectief zijn en zullen op minder protest stuiten omdat ze minder vrijheidsberovend zijn – en zeker als ze ook nog transparant zijn in hun ontwerp. Zachte interventies vormen een geschikter alternatief dan het harde CP:

'Conly's narrowing of the scope of what she is prepared to defend also means that some interesting issues must be left to one side. If good health is an important goal then we can ask what kinds of paternalistic intervention other than the ruling out of very unhealthy choices might be allowed. Consider then that healthy employees lead better lives and that their enduring good health benefits others. Imagine the measures an employer might take that are indirect, soft and impurely paternalistic. A boss could, for instance, induce her employees to visit the company gym and use its facilities on a regular basis: by offering discounted membership rates, by deducting those rates from salaries, by linking pay rises and employee appraisal to fitness checks, by making certified attendance a condition of probation or of continued employment, and so on. Inasmuch as these kinds of measures are non-coercive they might be thought less objectionable than coercive paternalism. I suspect some will see them as equally pernicious and yet if what matters is helping others to get what they really want (long-term health) what is wrong with them?' (Archard, 2013; p. 399)

Echter, het feit dat CP een sterk gefocuste toepassing kent en enkel onder specifieke voorwaarden kan worden ingezet is op zichzelf niet bezwaarlijk. De beperkte toepasbaarheid pleit slechts tegen CP als blijkt dat vanuit een breder of andersoortig perspectief op staatsinterventie het politieke doel van CP – een beter leven voor burgers – effectiever en op meer legitieme gronden kan worden bereikt. Precies deze boodschap komt echter naar voren in het bovengenoemde; de focus van CP is *te* beperkt. Alternatieve visies op staatsinterventie, (e.g. zachtere benaderingen, *civil society* benaderingen, aandacht voor collectieve keuzes) zijn aantrekkelijker dan wel noodzakelijk om effectief te sturen op een goed leven voor burgers.

4.4. Nadelige na- en neveneffecten

CP heeft ten slotte een viertal mogelijke schadelijke na- en neveneffecten die een bezwaar vormen tegen CP. Ten eerste bestaat het gevaar dat CP volgens het principe van een hellend vlak leidt tot globaal paternalisme. Daarnaast kan CP misbruikt worden door betrokkenen in het beleidsproces. Ook kan CP nadelige psychologische en sociologische uitwerkingen tot gevolg hebben. Als laatste kunnen de handhaving en sanctionering van CP grote kostenposten vormen voor de staat. In de volgende paragrafen gaan we op al deze mogelijke effecten afzonderlijk in.

4.4.1. Hellend vlak

Het hellend vlak argument duidt op het gevaar dat CP zich in de breedte van beleidsdomeinen verspreidt volgens het principe van het hellend vlak: bij één invoering van CP ontstaat het risico dat ook op andere beleidsterreinen meer dwingende interventies zullen volgen. De angst is dat *lokaal* paternalisme geleidelijk aan uitmondt in een *globaal* paternalisme. Als bijvoorbeeld de productie van sigaretten wordt verboden, wat is dan de volgende stap? Het verbieden van chips en alcohol? Wordt later dan alles wat enigszins zelfbeschadigend kan zijn gecontroleerd, zoals het beklimmen van de Mount Everest of wellicht zelfs de keuze om te trouwen (Conly, 2013a; Dworkin, 2013a)? De scheidslijnen in het toepassen van CP zijn vaag en kunnen de weg plaveien naar een totalitaire staat.

Dit argument wint aan kracht in de wetenschap dat hoewel CP eng gefocust lijkt op de relatie tussen de staat en de burger, het veelal ook de verhouding tussen de staat en de *markt* beïnvloedt. Typische interventies van CP (e.g. het rookverbod en de sodaban) gaan immers over keuzes over producten die op de vrije markt worden aangeboden. CP impliceert dus een sterke marktinterventie die juridisch gezien problematisch is met het oog op het gebrek aan consistentie in CP. Waarom zijn alleen producenten van sigaretten de dupe bij CP en producenten van chips en alcohol niet? Als de rechter de marktinterventie van een indirect rookverbod zou goedkeuren, dan zou hij ook andere productieverboden moeten toestaan en zodoende leidt een lokale interventie van CP volgens het principe van het hellend vlak tot meer marktinterventies.

Toch wordt het hellend vlak argument over het algemeen echter als weinig overtuigend geacht door ethici en politiek filosofen, aangezien bij elk nieuw beleidsvoorstel de vraag naar de rechtvaardiging weer onder de aandacht komt. In de praktijk moeten beleidsmakers en parlementsleden bij elke nieuwe geïntroduceerde interventie telkens weer bewust een oordeel vellen over de legitimiteit ervan. Wanneer de voorwaarden van legitiem staatsoptreden helder zijn en op basis daarvan de gerechtvaardigheid van nieuwe interventies juist inge-

schat worden, vormt het hellend vlak geen krachtig bezwaar tegen CP – of überhaupt tegen staatsinterventie in het algemeen (Conly, 2013a).

4.4.2. Misbruik

Het misbruikargument is één van de belangrijkste bezwaren die Mill (1858) tegen paternalisme in het algemeen aanvoert. Het houdt in dat CP misbruikt kan worden door de staat en specifiek door de betrokkenen in het beleidsproces. Als we ervan uitgaan dat het idee van de homo psychologicus juist is, dan dienen we ook te beseffen dat de verschillende partijen die betrokken zijn bij het bedenken van, uitvoeren van en draagvlak creëren voor beleid (e.g. beleidsmakers, parlementsleden, ambtenaren die het beleid concreet uitvoeren en handhaven) óók rationeel begrensd zijn en daarom aannemelijk gebrekkige beleidskeuzes maken. Zo maakt de status quo bias het hellend vlak argument aannemelijker: doordat beleidsmakers geneigd zijn om extremen te vermijden kunnen ze in het beleidsproces langzaam opschuiven van milde naar steeds hardere paternalistische maatregelen, e.g. van geen rookverbod naar een rookverbod in het publieke domein naar een algeheel rookverbod (Conly, 2013a).

Tevens is al gebleken dat het concept van welzijn inaccuraat en voor meerdere interpretaties vatbaar is. Het is goed mogelijk dat ambtenaren er onderling verschillende definities van welzijn op nahouden en op basis daarvan beleidsvoorstellen doen. (Conly, 2013a). Deze ambiguïteit in de conceptie van welzijn creëert het gevaar dat beleidsmakers hun verantwoordelijkheden misbruiken door dwingende staatsinterventies in te voeren die sterk zijn gebaseerd op een persoonlijke visie op welzijn en voorbij gaan aan de subjectieve doelen van burgers. Het liberaal neutrale karakter van CP zou dan verloren gaan en worden vervangen door de perfectionistische claims over een goed leven naar het idee van de beleidsmakers.

Hoewel het risico van misbruik van CP bestaat, is het de vraag of dit een argument tegen CP in het bijzonder vormt – op het eerste gezicht lijkt het eerder een argument tegenover staatsinterventies in het algemeen. Het is altijd mogelijk dat beleidsinstrumenten worden misbruikt door beleidsmakers, maar deze praktische moeilijkheden hoeven niet te betekenen dat we het maken van wetten en regels maar moeten opgeven. We doen er beter aan om zo goed mogelijk in de gaten te houden of er op gepaste wijze, onder de juiste voorwaarden en met de juiste doelstelling wordt geïntervenieerd. Voor CP betekent dit dat het moet voldoen aan randvoorwaarden, zoals die bijvoorbeeld in paragraaf 2.2. zijn genoemd: CP (1) weerspiegelt de daadwerkelijke doeleinden van het individu, (2) is effectief, (3) levert meer op dan dat het kost en (4) is de meest efficiënte maatregel. CP mag dus enkel interveniëren op middelgerichte gebrekkige keuzes en niet worden vervormd tot een doelgericht en daarmee perfectionis-

tisch instrument. Door het karakter en bereik van CP scherp te definiëren en te handhaven, wordt het risico op misbruik van CP zo klein mogelijk gemaakt.

Toch is het risico van misbruik een belangrijke overweging in het specifieke geval van CP. Dit komt allereerst omdat CP een harde interventie is met een grote impact op het keuzegedrag van de burger. Wanneer CP zou worden misbruikt, dan zou het effect hiervan dus extra groot zijn. Daarnaast is in paragraaf 4.2. al aangetoond dat CP minder liberaal neutraal is dan Conly beweert. Aangezien CP op zichzelf al richting perfectionisme neigt, is het aannemelijk dat ook beleidsmakers CP zullen interpreteren als een perfectionistisch instrument en het vanuit die verkeerde interpretatie misbruiken.

4.4.3. Psychologische en sociologische schadekosten

CP kan daarnaast negatieve psychologische en sociologische uitwerkingen voor de burger en de samenleving hebben. Zo bestaat volgens Mill (1858) het gevaar dat paternalistische interventies het individu passief maken. Als voorheen vrije keuzes in toenemende mate worden afgedwongen door de staat, heeft het voor het individu steeds minder zin om zelfstandig na te denken over zijn keuzegedrag. Het risico bestaat dat hij langzaamaan steeds meer leunt op de sturing van de staat, net zolang totdat hij volledig inactief is.

Bij de invoering van CP staat ook de authenticiteit van de burger op het spel. Dit geldt in het bijzonder voor de mensen die andere waarden en doelen naleven dan Conly veronderstelt. CP ontnemt hen immers de mogelijkheid tot een authentieke keuze die in lijn is met de eigen wensen, behoeften en vaardigheden.

Daarnaast leidt CP er mogelijk toe dat mensen hun zelfcorrigerend vermogen verliezen. CP behoedt het individu voor het maken van verkeerde keuzes en stelt hem daardoor niet in staat om fouten te maken, daarvan te leren en zo een zelfcorrigerend vermogen te ontwikkelen. De waarde van vergissingen maken en de lessen die daaruit getrokken worden, wordt niet erkend door Conly.

CP kan ook het zelfvertrouwen van de burger doen verminderen, aangezien ze de burger als een homo psychologicus beschouwt. De voortdurende confrontatie van de burger met zijn gebrek aan keuzevaardigheden kan de eigenwaarde van burgers verlagen en hem daarmee grote psychologische schade aandoen.

Ten slotte werkt een sterk interveniërende overheid maatschappelijke gevoelens van onderdrukking, haatdragendheid en onwelwillendheid in de hand. Zeker met de pluriformiteit in doeleinden in het achterhoofd is het aannemelijk dat de staat bij toepassing van CP een deel van haar maatschappelijke acceptatie en daarmee autoriteit zal verliezen. Neem als voorbeeld het verwijderen van de sigaretten uit de schappen van de supermarkt; sommigen zullen dit als een welkome vorm van zelfbinding zien, maar anderen niet en zij zullen

vooral wrokzuchtig zijn tegenover de autoriteiten. Het is maar zeer de vraag of de baten van CP opwegen tegen dit gebrek aan maatschappelijke acceptatie. Een meer collaboratieve insteek, gekenmerkt door maatschappelijke samenwerking in plaats van excessief machtsvertoon, lijkt gewenst.

Er zijn echter kanttekeningen te plaatsen bij alle nadelige psychologische en sociologische uitwerkingen die worden voorspeld. Allereerst geldt dat deze niet per se een argument tegen CP specifiek vormt, maar eerder een argument tegenover interventie van de staat in het algemeen. Elke vorm van staatssturing is immers in een zekere mate 'beïnvloedend' en heeft daardoor sociologische en psychologische consequenties. Daarnaast geldt dat de toepassing van CP op kleine schaal – enkel daar waar het echt nodig en gelegitimeerd is – wellicht gepaard gaat met schadelijke na- en neveneffecten, maar niet in een extreme mate die zorgen baart en opweegt tegen de baten van CP (Conly, 2013a).

4.4.4. Handhaving en sanctionering

Een laatste nadelig effect van CP is dat het succesvol toepassen van ge- en verboden vereist dat de staat extra hulpmiddelen moet inzetten wat betreft de handhaving en sanctionering op de interventie. In sommige gevallen wordt dit een moeilijke en dure operatie. De verboden op alcohol, marihuana, cocaïne en heroïne in Amerika worden vaak als voorbeeld aangehaald om te laten zien hoe harde staatsinterventies nadelige maatschappelijke effecten kunnen hebben doordat ze resulteren in criminaliteit, buurtverslechtering en torenhoge handhavingkosten (Conly, 2013a).

Zeker als CP intervenueert op omstreden beleidsdomeinen wordt het moeilijk om paternalistische interventies effectief te handhaven. Maatschappelijke gevoelens van onderdrukking en wantrouwen in de staat zullen hier toenemen en protest en provocatie in de hand werken. Aangezien CP zich met interventies als het rookverbod en de sodaban op omstreden terrein bevindt, kunnen de handhavingkosten van CP hoog oplopen.

Een ander argument houdt in dat het straffende karakter van CP ongepast is (Dworkin, 2013a). CP maakt onverstandige keuzes van burgers tot een object voor sanctionering. Concreet betekent dit dat burgers voor het maken van irrationale keuzes niet alleen boetes, gevangenschap of andere sancties riskeren, maar ook stigmatisering en maatschappelijke afwijzing. Dit criminele stempel dat geplakt wordt op het maken van gebrekkige keuzes is merkwaardig, zeker als we inzien dat de menselijke rationaliteit nu eenmaal bepaald wordt door cognitieve gebreken die we allen delen. Het is volgens Dworkin ongepast om de burger te *beschuldigen* van het maken van gebrekkige keuzes. Het is niet de rol van de staat om irrationaliteit te bestraffen.

Echter, de argumenten van kostbare handhaving en ongepaste sanctionering

verliezen een deel van hun kracht als we onderscheid maken tussen *direct* en *indirect* paternalisme – soms ook wel het verschil tussen puur en onpuur paternalisme genoemd (Dworkin, 2013a). Direct CP bestraft de burger voor het maken van een gebrekkige keuze, terwijl indirect CP dezelfde keuze niet op zichzelf bestraft maar enkel de activiteiten die deze keuze mogelijk maken. Ter illustratie, bij het rookverbod gaan we uit van indirect CP: niet het roken zelf maar de productie van sigaretten wordt verboden. Door deze indirecte toepassing vermijdt de staat de situatie dat ze burgers uitgebreid moet controleren en bestraffen op irrationeel keuzegedrag. Dat lijkt de kosten van handhaving aanzienlijk te verlagen, het vellen van ongepaste sanctionerende oordelen te vermijden en zo CP beter te rechtvaardigen.

Het is echter de vraag of het probleem geheel is opgelost door CP indirect toe te passen. Ten eerste is het ook bij indirect CP mogelijk dat de handhaving een onbedoeld dure operatie wordt. Een rookverbod kan bijvoorbeeld tot een zwarte markt in sigaretten leiden met alle maatschappelijke gevolgen (e.g. criminaliteit en buurtverslechtering) van dien (Fruchtman et. al., 2013). Daarnaast wordt het probleem van ongepaste sanctionering enkel *verschoven* naar het niveau van de mensen die gebrekkige keuzes mogelijk maken (Dworkin, 2013a). Zij worden nu ongepast beschuldigd:

[Only] says “Instead of pursuing suspected cigarette smokers with nicotine detectors, we should make the production and importation of cigarettes illegal.” I agree this is an improvement but the difficult questions do not disappear. When the cigarette manufacturer complains “Why are you putting me in jail for supplying people who want my product, seek it out and pay large sums of money for it?” the reply is “They are not very good decision makers, and we want to prevent them from harming themselves in the long run. So we are condemning and harming you as the most efficient way of doing this.” (Dworkin, 2013a; p. 4)

Bovendien geldt dat als we CP alleen nog maar in haar indirecte variant zouden kunnen legitimeren, CP nog meer beperkt wordt in haar bereik en mogelijkheden dan al is beargumenteerd in paragraaf 4.3. CP wordt zo wel erg minimaal toepasbaar en steekt steeds onaantrekkelijker af tegen concurrerende kandidaten voor staatsinterventie (e.g. interventies met een zachter, meer indirect, collaboratief of maatschappelijk karakter).

In dit hoofdstuk zijn vier argumenten tegen CP behandeld, die stellen dat CP op verschillende vlakken niet aan de randvoorwaarden van legitiem staatsoptreden voldoet. CP impliceert een excessieve begrenzing van de vrijheid en autonomie van het individu, maakt zich schuldig aan perfectionisme, is een beperkte en onaantrekkelijke interventie, en heeft nadelige na- en neveneffecten tot gevolg. De vraag is echter hoe deze tegenargumenten afsteken tegen de argumenten voor CP en welke argumenten het meest plausibel zijn en zwaarst meewegen in de rechtvaardiging van CP. Met deze vraag komen we aan bij de thematische discussie in het volgende hoofdstuk.

5

Discussie

In hoofdstuk drie en vier zijn respectievelijk de argumenten voor en tegen CP besproken. Dit hoofdstuk houdt een thematische bespreking van een aantal belangrijke overwegingen in de rechtvaardiging van CP. Eerst onderzoek ik hoe we de morele toetsing van CP het beste kunnen benaderen en welke normatieve overwegingen bijzondere aandacht verdienen. Vervolgens beschouw ik CP aan de hand van een viertal normatieve dimensies en verbind hieraan conclusies wat betreft haar legitimiteit.

5.1. Instrumentele versus intrinsieke benadering

Hoe en vanuit welke benadering dienen we eigenlijk te kijken naar het rechtvaardigen van CP? Conly ziet de legitimiteitskwestie als een puur *instrumenteel* vraagstuk. Dat houdt in dat CP legitiem is als zij positief scoort in een ‘normatieve kosten-batenanalyse’ (Tiemeijer & Anderson, 2014). Het is simpelweg een consequentialistische kwestie van het afwegen van de *normatieve dimensies* die van belang zijn in de rechtvaardiging van staatsinterventies – denk hierbij aan waarden zoals vrijheid, gelijkheid en transparantie. Conly hecht aan geen van deze dimensies een onaantastbare waarde. Zo is ze niet bang om bijvoorbeeld de keuzevrijheid in te perken als dat grotere baten oplevert, bijvoorbeeld in de vorm van een meer succesvolle doelverwezenlijking.

Conly’s instrumentele benadering contrasteert met een *intrinsieke* benadering, waarin bepaalde dimensies onaantastbaar worden geacht en altijd gewaarborgd dienen te worden. In een dergelijke benadering worden abstracte morele principes toegepast die zich niet laten vangen in een kosten-batenanalyse (Wertheimer, 2014). In het libertijnse idee lijkt de negatieve vrijheid bijvoorbeeld een intrinsieke waarde te bezitten die zich niet laat compenseren –

hoe groot de baten die hier tegenover staan ook zijn. CP zou vanuit zo'n benadering ongerechtvaardigd zijn.

Een essentiële vraag is dus nu wat de juiste benadering is in het rechtvaardigen van paternalisme: een instrumentele of intrinsieke variant? Archard (2013) vindt een intrinsieke benadering geschikter, in het bijzonder omdat deze zich beter laat lenen voor overwegingen die gaan over het *respect* dat de staat moet tonen voor het individu. In instrumentele analyses worden overwegingen van respect onvoldoende in acht genomen:

"The second concern I have with her account derives from her robust commitment to a cost-benefit analysis. This makes her deeply unsympathetic to, indeed rather dismissive of, any objection to paternalism on the grounds that it is disrespectful to the other. If any assessment of paternalism is just about the balance of costs and benefits then it is hard to see what is wrong with some instances of paternalistic intervention. After all, it must surely be true that the costs of some degree of freedom limitation in some constrained circumstances are outweighed by the benefits thereby obtained (or costs avoided). This will be especially true when the intervention is minor, the liberty lost negligible, and the personal benefits enormous. The insistence that the exercise of choice, as such, is so valuable as always to outweigh any gains to the person from the denial of some choice looks implausible. Can a life saved really be less important than the exercise of a single, stupid but otherwise informed and voluntary choice?" (Archard, 2013; p. 399)

Toch neig ik er toe om voor de instrumentele benadering te kiezen. Allereerst omdat deze aansluit op de politieke realiteit van meerdere en tegenstrijdige belangen die voortdurend tegen elkaar moeten worden afgewogen (Barry, 1965). Hiernaast is het ook onaannemelijk dat één normatieve dimensie dermate van belang is dat zij altijd doorslaggevend zal zijn in de rechtvaardiging van CP. Dat geldt bijvoorbeeld ook voor vrijheid. Ook al is dit een groot goed in ons leven, er zijn uitzonderingen denkbaar waarin de vrijheid aangetast mag worden omdat in de normatieve overweging andere dimensies zwaarder meewegen in de rechtvaardiging van paternalisme. Een toonbeeld hiervan lijkt het feit dat burgers niet de vrijheid hebben om medicijnen te kunnen aanschaffen zonder doktersadvies, aangezien in het algemeen niet kan worden verwacht dat zij competent of geïnformeerd genoeg zijn om de voor hen juiste medicijnen uit te kiezen (Conly, 2013a). Echter, dit voorbeeld is minder evident dan het lijkt. De filosofe Flanigan stelt namelijk juist dat mensen *zelf* het beste de voor hen aanvaardbare risico's van medicijninname kunnen inschatten en daarom het recht op zelfmedicatie verdienen (Visscher, 2014). Misschien geldt ouderlijk paternalisme dan als een beter standaardvoorbeeld voor een gerechtvaardigde vrijheidsberoving, aangezien het evident is dat het onvolwassen kind nog onvoldoende autonoom is om de voor hem juiste keuzes te maken. Ik concludeer hierom dat de instrumentele toets van CP een geschikte benadering is. Als kanttekening stel ik overigens wel dat we in het maken van deze kosten-batenanalyse voldoende gewicht moeten geven aan overwegingen omtrent het autonomiefacet van respect voor het individu (Archard, 2013).

Als we van de geschiktheid van de instrumentele analyse uitgaan, rijst een volgende vraag op: welke normatieve dimensies zijn van belang in de kosten-batenanalyse? Hierop bestaat geen makkelijk antwoord. De lijst van overweegbare dimensies is niet uitputtend en er lijkt geen 'hoger principe' te bestaan om te bepalen *welke* dimensies mee moeten wegen (Tiemeijer & Anderson, 2014). Ook is het niet duidelijk hoe *zwaar* elke dimensie mee zou moeten wegen. De beste optie lijkt het zoeken naar academische en publieke consensus over welke dimensies aandacht verdienen. Zo noemen Tiemeijer & Anderson (2014) een viertal normatieve dimensies die volgens hen op een dergelijke consensus berusten: kosteneffectiviteit, gelijkheid, autonomie en keuzevrijheid. Dit lijkt me een handig en gepast analysekader voor de rechtvaardiging van staatsoptreden. Allereerst is het opmaken van de balans lastig als je met talloze dimensies rekening moet houden. Daarnaast is het aannemelijk dat een aantal normatieve dimensies het zwaarst meewegen. Zo wordt in de argumenten voor CP vooral zwaar getild aan de dimensies van effectiviteit, autonomie en transparantie. In de argumenten tegen CP worden dimensies overwogen als autonomie, keuzevrijheid, intensiteit van de interventie, kosten van handhaving en sanctionering, maatschappelijke legitimiteit, toepasbaarheid, risico's in misbruik en sociologische en psychologische schade. Overkoepelend lijken in het bijzonder de vier dimensies van effectiviteit, autonomie, keuzevrijheid en maatschappelijke legitimiteit van belang te zijn in deze discussie. In het overwegen van dit viertal komt namelijk allereerst de centrale spanningsboog tussen effectiviteit en het waarborgen van autonomie en keuzevrijheid terug. Op de achtergrond hiervan spelen verschillende vraagstukken rondom de maatschappelijke en democratische legitimiteit van CP, die ook zeker de aandacht verdienen. Ik concludeer dat CP normatief beoordeeld moet worden via een instrumentele kosten-batenanalyse, waarin de bovengenoemde vier dimensies in ieder geval worden overwogen.

5.2. De analyse van de normatieve kerndimensies

Nu in de vorige paragraaf is betoogd dat CP moreel getoetst dient te worden aan de hand van een specifieke instrumentele analyse, is het vervolgens de vraag hoe deze analyse eruitziet. In deze paragraaf onderzoek ik voor de vier kerndimensies van effectiviteit, vrijheid, autonomie en maatschappelijke legitimiteit in hoeverre deze gewaarborgd worden in CP en hoe dat bepalend is voor de rechtvaardigheid van CP. Dit betekent dat een aantal in hoofdstuk drie en vier behandelde dimensies 'buiten de boot vallen' in deze discussie. Hiertegenover staat dat CP uitgebreider kan worden geëvalueerd aan de hand van de dimensies die meest bepalend zijn in de rechtvaardiging van CP.

In het kort houdt mijn eindafweging in dat CP overwegend *negatief* uitvalt in de kosten-batenanalyse, omdat in het licht van *alle* vier de dimensies bezwaar tegen CP kan worden gemaakt. (1) CP tilt te zwaar aan het effectiviteitsargument gezien de noodzaak van een prudente staat. (2) CP waardeert vrijheid, begrepen als integraal onderdeel van een goed leven, te laag. (3) CP ziet de groep mensen met andere doeleinden dan door CP is ingeschat fundamenteel over het hoofd. Deze groep wordt geschonden in alle facetten van hun autonomie: qua instemming, respect en vorming. (4) Dit heeft een maatschappelijk manco van CP tot gevolg. CP is ondemocratisch doordat ze geen pluraliteit bewaakt en minderheden niet erkent en respecteert. Deze laatste twee argumenten tezamen vormen in het bijzonder een krachtig bezwaar: doordat CP geen rekening houdt met heterogeniteit in doeleinden, creëert ze een ongelijkheid in uitkomsten van autonomie in de samenleving. Dat impliceert een democratisch tekort. Deze schending van autonomie en democratische kernwaarden weegt zwaar mee in de rechtvaardigingsoverweging van CP. In de komende paragraaf gaan we op alle vier dimensies afzonderlijk in.

5.2.1. De effectieve versus prudente staat

In paragraaf 4.2. is in het achterdeurperfectionisme tegenargument aangevoerd dat CP berust op een verkeerde aanname van gelijkheid in onze keuzevaardigheden en doeleinden. Althans, Conly's claims over een universele keuzegebrekigheid en universele doeleinden van mensen zijn tenminste twijfelachtig. We weten niet precies hoe vaardig mensen zijn in hun keuzes en wat hun (belangrijkste) levensdoelen zijn. Waarschijnlijk zullen mensen hier zelfs onderling aanzienlijk in verschillen. Met Mill's (1858) idiosyncratische mensbeeld in het achterhoofd acht ik dit ook de meest aannemelijke optie.

Een belangrijke vraag is vervolgens wat de *gepaste* rol van de overheid is bij een situatie van onzekerheid over de intentie waarmee en de wijze waarop mensen keuzes maken. Tiemeijer & Anderson (2014) geven wat dit betreft als gulden regel: hoe meer normatieve en empirische onzekerheid bestaat rondom een staatsinterventie, hoe meer voorzichtigheid is geboden in het ingrijpen van de overheid. De staat moet dan op een *prudente* (begrepen als deugd van de staat) wijze interveniëren, hetgeen in deze context betekent dat ze er verstandig aan doet om zo zacht en maatschappelijk geaccepteerd mogelijk in te grijpen.

Wanneer we de gulden regel van voorzichtigheid bij onzekerheid toepassen in deze discussie dan geldt dat CP enkel gerechtvaardigd is bij een brede empirische en normatieve consensus over de keuzes waarop ze intervenieert. Deze consensus ontbreekt echter in veel voorbeeldinterventies van CP. Bijvoorbeeld, in het geval van de sodaban ontbreekt een volledige empirische zekerheid over

de keuzeprocessen van mensen achter het bestellen van de grote bekermaat. Ook bij roken is het onduidelijk in hoeverre en op welke wijze biases dit gedrag precies beïnvloeden, laat staan hoe dit zich verhoudt tot het verslavende aspect van roken. Daarnaast weten we niet precies welke levensdoelen mensen hebben en welke rangorde zij daarin aanbrengen. Nog meer onzekerheid ontstaat als we inzien dat we óók in het uitkiezen van onze doeleinden vergissingen kunnen maken (Archard, 2013):

'Nor is it obvious that the irrationality, the failure of cognitive reasoning, which she identifies as marring human choice, infects only the identification of means and does not also impugn the ends preferred. Thus, Conly discusses cases where it might seem reasonable to judge that an individual has simply got it wrong about what will make her life go well (rather than simply misidentified the means to realizing her ultimate goals). Is someone who believes they can be a great writer wrong about what she should want to be or only about how she can become what she wants to be?' (Archard, 2013; p. 398)

Behalve empirische onzekerheid ontbreekt ook een eenduidige normatieve consensus over welke morele dimensies het zwaarst meewegen in het beleidsdomein van CP. Overstijgt het belang van gezondheid dat van keuzevrijheid of andersom? We weten wellicht dat overmatige frisdrankconsumptie slecht voor ons is, maar het publieke en academische debat over hoe ver de overheid vervolgens mag gaan in het tegengaan van dit gezondheidsprobleem is nog niet beslecht. Deze empirische en normatieve onzekerheden impliceren dat een zachte en voorzichtige aanpak is geboden. Het harde type staatsinterventie van CP is dus niet gelegitimeerd.

De hardheid van CP in combinatie met de genoemde empirische en normatieve onzekerheden wordt een groter probleem wanneer de staat tegemoet wil komen aan een heterogeniteit in levensdoelen en keuzevaardigheden. Het grove instrumentarium van CP treft namelijk iedereen en dus ook mensen die buiten haar doelgroep vallen. Als de staat haar machtsmonopolie op een gedifferentieerde en daarmee gelegitimeerde wijze wil inzetten, dan is CP dus geen goede optie. CP is weliswaar effectief door haar grove en krachtige karakter, maar tilt te zwaar aan deze normatieve dimensie. Het belang van een voorzichtige en prudente staat weegt zwaarder.

Samenvattend geldt dat de staat in haar interventies voorzichtig dient te zijn als er sprake is van empirische en normatieve onzekerheid rondom een beleidsinterventie. Typische voorbeelden van CP (e.g. sodaban en rookverbod) gaan voorbij aan empirische en normatieve onzekerheden. Ook houden ze geen rekening met een heterogeniteit in keuzevaardigheden en doeleinden. Een prudente aanpak van de staat is daarom gewenst, hetgeen het harde CP uitsluit – hoe effectief het ook is.

5.2.2. De verwaarloosde vrijheid

In paragraaf 3.3. is als argument voor CP aangevoerd dat de keuzevrijheid van de burger mag worden beperkt wat betreft zijn middelgerichte gebrekkige keuzes. In de kosten-batenanalyse wegen de kosten van vrijheidsberoving minder zwaar dan de baten in succesvolle doelverwezenlijking. We kunnen ons echter afvragen in hoeverre Conly niet te ver gaat in haar devaluatie van vrijheid – zeker als we dit begrip breder begrijpen dan louter keuzevrijheid. Vrijheid is wellicht niet onaantastbaar, maar ze is ook zeker niet verwaarloosbaar. Dworkin (2013a) vindt dan ook dat Conly de centrale waarde die vrijheid heeft in ons leven ontkent. Sterker nog, vrijheid zou begrepen moeten worden als een integraal onderdeel van ons welzijn (Mill, 1858; Sabine, 1973). Conly's pleidooi dat vrijheden mogen worden ingeperkt om in ruil daarvoor levens te verbeteren wordt onder deze interpretatie lastig houdbaar: elke inperking van vrijheid impliceert immers op zichzelf een verslechtering van het leven.

'Conly says she recognizes that "people, do want, among other things, to be free." But this makes the liberty to decide for oneself how one should live just one value among others. It does not recognize the centrality of this value for the "worth" of a human being.' (Dworkin, 2013a; p. 6)

'Als men zou inzien dat de vrije individuele ontplooiing een van de eerste vereisten is van het welzijn; dat het niet alleen een bijkomstigheid is van alles wat met de woorden beschaving, onderwijs, cultuur, opvoeding, wordt bedoeld, maar zelf een noodzakelijk onderdeel van al deze dingen, en een voorwaarde daartoe is; dan zou er geen gevaar zijn dat de vrijheid te weinig wordt gewaardeerd, en zou het vaststellen van de grenzen tussen vrijheid en sociale controle geen bijzondere moeilijkheden opleveren.' (Mill, 1858; p. 102-103)

'Mill's liberalism accepted political and social freedom as itself a good, not because it contributed to an ulterior end but because freedom is the proper condition of a responsible human being. To live one's own life, developing one's native traits and capacities, is not a means of happiness; it literally is a substantive part of happiness.' (Sabine, 1973; p. 646 in Tiemeijer & Anderson, 2014; p. 123)

Wellicht verwaarloost CP de vrijheid toch minder dan gedacht als we redeneren dat CP de burger zijn vrijheden op korte termijn inperkt maar zijn uiteindelijke vrijheid daardoor waarborgt (Archard, 2013). Zo ontnemt de sodaban de burger een keuzeoptie, maar biedt hem uiteindelijk meer vrijheden doordat hij langer en gezonder leeft. Dworkin (2013a) wijst dit argument echter af op grond van een te indirecte redentatie. In feite worden in dit voorbeeld enkel de levensduur en gezondheid intentioneel bevorderd, maar *niet* de vrijheid van de burger.

'[A]ll the examples that Conly gives to illustrate justified paternalism are ones where the overall satisfaction of the agents desires is maximized by curtailing liberty. If we stop people from drinking sugared beverages it is their health, or longevity, that is promoted. Valuable things to be sure but not their liberty. If one accepted the view that liberty may only be interfered with by a paternalist to promote the greater liberty of the agent there would be far fewer justified interferences than Conly thinks justified.' (Dworkin, 2013; p. 6)

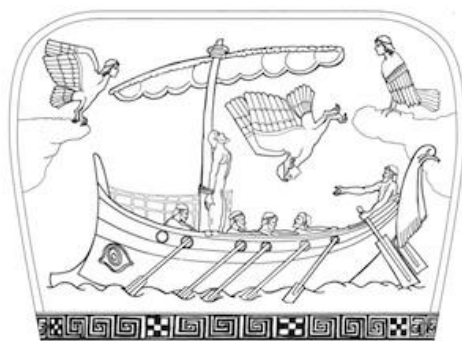

Kort gezegd: Conly onderschat de waarde van vrijheid, hetgeen tot gevolg heeft dat CP de vrijheid van de burger meer beperkt dan Conly zich lijkt te realiseren. CP ontnemt de burger zijn directe keuzevrijheid en geeft hem daar weinig vrijheden voor terug – ook niet op de lange termijn. Dit is schadelijk in de wetenschap dat keuzevrijheid een constitutieve, intrinsieke en centrale waarde vormt in ons leven.

5.2.3. De ongelijke uitkomsten in autonomie

In de vorige paragraaf is de verwaarlozing van vrijheid niet alleen vanuit een extern, maar ook vanuit een intern perspectief benaderd waarin het individu onvoldoende ruimte krijgt om zichzelf zelfstandig te kunnen ontplooiën. We komen hiermee op het terrein van de autonomie. In hoeverre waarborgt CP de autonomie van de burgers? We kunnen deze vraag bespreken aan de hand van de drie facetten van autonomie: instemming, respect en vorming.

CP komt al in de problemen wat de waarborging van instemming betreft. CP velt immers een plaatsvervangend oordeel over burgers zonder dat deze de mogelijkheid krijgen om daadwerkelijk en expliciet in te stemmen met de maatregel. Als CP het aspect van instemming zou willen waarborgen, zou het eigenlijk een soort *zelfbindingscontract* moeten introduceren. In zo'n contract stemmen burgers expliciet in met interventies die hen corrigeren op gebrekkige keuzes. Op deze wijze krijgen burgers de mogelijkheid om autonoom te kiezen voor dwang van de staat. Denk hierbij aan Odysseus die zichzelf door zijn metgezellen aan de mast liet vastbinden om zo niet toe te kunnen geven aan het verleidelijke gezang van de Sirenen - zoals sierlijk is afgebeeld in figuur 3:

Figuur 3: Odysseus vastgebonden aan de mast om de verleiding van de Sirenen te weerstaan

Het zou voor Odysseus' autonome keuze een groot verschil hebben gemaakt als hij niet zelf had ingestemd om vastgebonden te worden maar hiertoe gedwongen was door zijn metgezellen. Precies deze instemming ontbreekt in het beleidsontwerp van veel illustraties van CP. In CP is het de staat die zonder toestemming te vragen burgers 'aan de mast vastbindt'.

Een dergelijk zelfbindingscontract is echter praktisch gezien lastig uit te voeren: de staat kan moeilijk voor iedere interventie bij elke burger langsgaan om hem om expliciete toestemming te vragen. Dit probleem kan worden opgelost, wanneer we er zeker van zijn dat burgers *hypothetisch* gezien zouden instemmen met dwingende beïnvloeding van de staat. CP lijkt van een dergelijke hypothetische instemming uit te gaan, omdat haar interventies immers in dienst staan van de doelen die mensen zelf voor ogen hebben. Echter, in het achterdeurperfectionisme argument is nu juist aannemelijk gemaakt dat niet iedereen zal instemmen met CP omdat niet iedereen er dezelfde (rangorde van) doelen op nahoudt. Conly gaat onterecht uit van een uniformiteit in doeleinden:

'Conly fails to fully comprehend that some people gain pleasure from eating large portions of unhealthy food. In her attempt to paint this as against *everyone's* ends she states: 'These may be the same people who spend tens of billions of dollars per year on trying to lose weight through Nutrisystems, Weight Watchers, Jenny Craig, Herbalife, thousands of diet books, gym memberships, and machines that will magically jiggle the fat away'. But then again, they might not be. And even if they are, occasionally eating a large portion of food is not inconsistent with a healthy lifestyle. While limiting portion sizes would undoubtedly help *some* people achieve their ends, for others it would interfere with them. Yet this is merely one example of Conly's habit of painting her own experiences as one that is uniform throughout humanity. Apparently, 'we' all plan to only buy fruits and vegetables when we go to the supermarket but then become ravenous beasts after the merest sniff of the bakery aisle (79). Speak for yourself, one might respond, not all people want to eat healthily all of the time and some actually set out for the cheesecake.' (Purshouse, 2014; p. 370)

Kortom: Conly kan niet hard maken dat iedereen dezelfde langetermijndoelstellingen hanteert. Niet bij elke roker prevaleert bijvoorbeeld het gezondheidsdoel op de lange termijn. Van hem kan dan ook geen hypothetische instemming verwacht worden. De groep mensen die buiten de inschatting van CP vallen wordt dus begrensd in hun autonomie.

Wat betreft de autonomiefacetten van respect en vorming geldt eenzelfde redenering als bij instemming. CP zal voor sommige mensen de autonomie waarborgen, voor anderen de autonomie begrenzen. Van degenen die conform de inschatting van CP inderdaad door hun biases verkeerde keuzes maken en daardoor hun doeleinden niet realiseren, laat CP de autonomie van burgers qua respect en vorming in tact. Zij worden immers op waarde geschat wat betreft hun keuzevaardigheden en door de staat serieus genomen in hun belangen. Door te corrigeren op verkeerde keuzes stelt CP hen hiernaast in staat om hun leven vorm te geven naar door hen zelf gestelde doeleinden. Echter, degenen die buiten de inschatting van CP vallen worden niet gerespecteerd in hun belangen en gesaboteerd in het vormgeven van het leven naar de eigen doeleinden. CP maakt voor hen perfectionistische plaatsvervangende claims die hun autonomie schenden. Om de autonomie te waarborgen in een pluriforme maatschappelijke context moeten we dus voorzichtig zijn in het maken van een inschatting van keuzevaardigheden en doeleinden (Pugh, 2013):

'I also believe that we must take great care about what we presume that people are consuming only on the basis of cognitive error. More specifically, it is crucial that we avoid defining our terms in such a manner that it becomes impossible for agents to choose some action that poses a risk to their health without them being accused of making a cognitive error in weighing their values in that way. Health is a central value, but it is also one of many, and we should safeguard the theoretical and practical possibility of agents autonomously prioritising the pursuit of other values over the pursuit of their health. So, although I agree with Conly that there is a good case for banning trans-fats, insofar as it is nigh on impossible to see any value in the consumption of trans-fats per se, I believe that we can (and indeed many do) value the ends of enjoying whiskey, cigarettes and/or fast food without falling into cognitive error.' (Pugh, 2013; p. 2)

Binnen deze discussie van autonomie komt nu ook de dimensie van *gelijkheid in uitkomsten* onder de aandacht (Tiemeijer & Anderson, 2014). CP slaagt er namelijk niet in om de gelijkheid in uitkomsten van autonomie te waarborgen. CP lijkt enkel profitabel voor de specifieke doelgroep van mensen die overeenkomen met de inschatting van CP qua keuzevaardigheden en doeleinden. Iedereen die buiten deze inschatting valt, wordt juist belast door CP. Desalniettemin moeten we ons vanuit de instrumentele benadering afvragen of dat erg is. Doet CP wat betreft de waarborging van autonomie niet meer goed voor haar doelgroep (aannemelijk de meerderheid van mensen) dan kwaad voor de overige mensen? Ik denk van niet aangezien CP in het volgen van deze redenering voorbij gaat aan het democratisch belang van het bewaken van pluraliteit en de bescherming van minderheden in de maatschappij. Ook in het overwegen van de kern-dimensie van maatschappelijke legitimiteit komt CP dus niet goed uit de verf. Dit maatschappelijk manco wordt in de volgende paragraaf verder uitgewerkt.

Samengevat: CP schendt de burger meer in zijn autonomie dan Conly zich realiseert – althans, dat geldt in het bijzonder voor de mensen die buiten de inschatting van CP vallen. Zij zouden niet instemmen met CP. Tevens worden hun unieke doeleinden niet gerespecteerd en kunnen zij zich hier niet meer naar vormen. Het is deze schending van autonomie die in mijn optiek (tezamen met het maatschappelijk manco van CP genoemd in de volgende paragraaf) het zwaarste tegenargument vormt - niet in het minst omdat deze schending niet eens wordt herkend in het betoog voor CP.

5.2.4. Het maatschappelijk manco

In de behandeling van CP is op verschillende vlakken naar voren gekomen dat het CP aan een zekere maatschappelijke legitimiteit ontbreekt – met als uitzondering dat CP transparant is en in die zin burgers serieus neemt. Deze transparantie doet echter niets af aan het feit dat het grove CP niet past bij de voorzichtigheid die we van de overheid verwachten rondom omstreden beleidsdomeinen. In het omstreden beleidsdomein waar CP zich in begeeft is een collaboratieve en breed maatschappelijke aanpak noodzaak om draagvlak in de sa-

menleving te creëren. Verschillende maatschappelijke partijen moeten worden betrokken in het bedenken én uitvoeren van beleid. CP is echter gelimiteerd tot de directe sturingsrelatie tussen staat en burger en is door deze beperkte toepasbaarheid een weinig aantrekkelijk beleidsinstrument.

Het maatschappelijk manco van CP schuilt echter in het bijzonder in de gedistantieerde wijze waarop CP burgers beoogt te sturen. CP claimt maatschappelijk legitiem te zijn, omdat het in dienst staat van de doeleinden van mensen. CP helpt *de burger* datgene te bereiken wat hij *zelf* wil. De wijze waarop CP echter tot uitspraken over burgers komt is niet het daadwerkelijk bevragen van burgers. Conly maakt namelijk op basis van statistische onderzoeken en eigen filosofische en psychologische intuïties generaliserende claims over de keuzes en doeleinden van 'de burger zelf'. Dit betekent dat de staat niet in serieus gesprek gaat met de burger, maar een *overgeneraliserend* plaatsvervangend oordeel velt voor burgers over henzelf. Een democratische rechtstaat draait niet enkel om het neerleggen van de macht bij de volksmeerderheid, maar ook om het bewaken van pluriformiteit in de samenleving en het in bescherming nemen van minderheden. Dat betekent dus ook dat heterogeniteit in doeleinden een plek moet krijgen in de maatschappij, een liberaal neutrale belofte die CP niet waar kan maken en daardoor op grote maatschappelijke rancune kan rekenen. Dit maatschappelijk gebrek weegt zwaar mee in de kosten-batenanalyse en heeft dan ook als gevolg dat de rechtvaardigheid van CP in het geheel op het spel staat.

Laten we kort terugblikken op deze thematische discussie. CP is hierin getoetst op haar rechtvaardigheid aan de hand van een normatieve kosten-batenanalyse, met daarin aandacht voor de kerndimensies van effectiviteit, vrijheid, autonomie en maatschappelijke legitimiteit. CP komt overwegend ongerechtvaardigd uit deze toets. In het volgende hoofdstuk wordt dit onderzoek samengevat, kanttekeningen geplaatst en mogelijkheden voor vervolgonderzoek geschetst.

6

Conclusie

Deze thesis houdt een politiek filosofische evaluatie in van het 'Coercive Paternalism' (CP) dat door Sarah Conly (2013a) wordt geïntroduceerd in 'Against Autonomy'. In hoofdstuk één van deze thesis is als hoofdvraag gesteld: *Is Coercive Paternalism een gerechtvaardigde staatsinterventie?*

CP is in hoofdstuk twee gepreciseerd tot een hard, middelgericht en liberaal neutraal staatspaternalisme. Het vertrekt vanuit het wetenschappelijk gefundeerde idee van de homo psychologicus: mensen maken dankzij cognitieve biases gebrekkige keuzes in het navolgen van door hen zelf gestelde doeleinden. In deze wetenschap vindt Conly dat de staat best dwingend mag interveniëren om deze gebrekkige keuzes te corrigeren, ook al wordt burgers hierdoor (een deel van) hun vrijheid en autonomie ontnomen. Zolang de maatregel maar effectief, relatief efficiënt en liberaal neutraal is en meer oplevert dan kost. De in hoofdstuk drie behandelde argumenten voor CP zijn dat het gedragseconomisch en psychologisch welingelicht is, effectief is, de vrijheid en autonomie enkel op gepaste wijze begrenst en transparant is. De in hoofdstuk vier genoemde argumenten tegen CP stellen dat het de vrijheid en autonomie overmatig beperkt, perfectionistische claims doet, een beperkt en daardoor ongeschikt beleidsinstrument is en leidt tot ongewenste na- en neveneffecten.

In de thematische discussie in hoofdstuk vijf is ten eerste beargumenteerd dat CP geëvalueerd moet worden aan de hand van een instrumentele kosten-batenanalyse met in het bijzonder aandacht voor de normatieve dimensies van effectiviteit, vrijheid, autonomie en maatschappelijke legitimiteit. Vervolgens is in de afweging van deze kerndimensies afzonderlijk beargumenteerd dat (1) het beleidsveld van CP berust op empirische en normatieve onzekerheid en

daarom vraagt om een prudente en voorzichtige staat. CP is een te grof instrument om deze voorzichtigheid te kunnen garanderen. (2) Hiernaast wordt de begrenzing van de vrijheid sterk onderschat in CP doordat het de intrinsieke waarde van vrijheid voor een goed leven niet erkent. (3) Vervolgens is betoogd dat CP leidt tot een ongelijkheid in uitkomsten van autonomie, wat betreft al haar facetten van instemming, respect en vorming. Van die mensen die correct zijn ingeschat door CP wordt de autonomie gewaarborgd: zij zouden hypothetisch instemmen met CP, worden op waarde geschat en worden ondersteund in de zelfvorming naar de eigen doeleinden. Van die mensen die fout zijn ingeschat door CP wordt de autonomie echter geschonden: zij zouden niet instemmen met CP, laat staan dat ze daartoe de mogelijkheid krijgen. Ook worden zij niet gerespecteerd in hun buiten de norm vallende doeleinden en wordt hen de mogelijkheid ontnomen om zich hiernaar te vormen. (4) Dit maakt ten slotte dat CP maatschappelijk illegitiem is: het slaagt er niet in om de pluraliteit in de samenleving te bewaken. CP distantieert zich van de 'echte' burgers en doet in plaats daarvan plaatsvervangende overgeneraliserende uitspraken over wat 'de burger zelf' voor doelen stelt. Dit achterdeurperfectionisme kan weliswaar profitaal zijn voor een meerderheid van mensen, maar impliceert een democratisch tekort dat zwaar meeweegt in het toetsen van CP.

De bovengenoemde afwegingen in de instrumentele analyse brengen me tot een afwijzend eindoordeel. Op grond van elke kerndimensie afzonderlijk kan bezwaar tegen CP worden gemaakt: het is onvoorzichtig, vrijheidsberovend, autonomie schendend en maatschappelijk illegitiem. Deze laatste twee argumenten zijn nauw verweven en vormen tezamen de krachtigste tegenwerping: CP erkent en bewaakt geen pluraliteit in doeleinden en schendt daardoor de autonomie van alle mensen die buiten de norm van CP vallen. Het democratisch tekort en de schending van autonomie vormen een groot, wellicht zelfs onoverkoombaar struikelblok in de rechtvaardiging van CP. Dit alles maakt CP in mijn betoog overwegend ongerechtvaardigd.

Nu de hoofdvraag is beantwoord, kan ik vervolgens een aantal afsluitende kanttekeningen noemen van empirische en normatieve aard. Daarna schets ik enkele mogelijkheden voor vervolgonderzoek. Het is allereerst van belang om te benadrukken dat in deze evaluatie niet alle aspecten van CP even uitgebreid of zelfs niet zijn behandeld. Door de focus op vier kerndimensies is een verzameling dimensies buiten beschouwing gebleven. In een meer uitgebreide evaluatie van CP dient ook hier aandacht naar uit te gaan. Er zijn tal van discussiepunten die behandeld kunnen worden. Een kleine greep uit de mogelijkheden: in hoeverre is irrationeel keuzegedrag een gepast object van sanctionering? Is de verspreiding van CP via het hellend vlak realistisch? Hoe groot is het risico van misbruik van CP door beleidsmakers? Hoe aannemelijk is het ontstaan van

een zwarte markt en criminele handel bij het toepassen van indirect CP en hoe schadelijk is dit? Hoe plausibel en groot zijn de psychologische en sociologische schadeposten van CP? Zijn er daarnaast ook positieve na- en neveneffecten van CP denkbaar, zoals meer gevoelens van compassie in de samenleving (Conly, 2013a)? Hoe effectief is CP precies ten opzichte van zachtere en minimalistische vormen van staatspaternalisme? Wat is het bereik van CP en in welke breedte van beleidsdomeinen kunnen we het inzetten? Kunnen we universele doeleinden onderscheiden? Zijn er keuzesituaties denkbaar die altijd en bij iedereen op een gebrekkige keuzecapaciteit berusten? Kort gezegd: het debat over de legitimiteit van CP kent vele facetten, waarvan slechts een paar zijn uitgewerkt in deze evaluatie – hoe belangrijk die ook zijn.

Tevens wil ik noemen dat ik niet geheel onsympathiek tegenover CP sta – ook al is het in mijn eindafweging ongerechtvaardigd. Ik ben immers meegegaan met een aantal veronderstellingen en grondgedachten in ‘Against Autonomy’, zoals het idee van de homo psychologicus (hetzij in algemene zin), de juistheid van de liberaal neutrale staatsopvatting en de normatieve kostenbatenanalyse in het rechtvaardigen van staatsinterventies. Het idee van CP is wellicht *in theorie* zelfs een geschikte en legitieme staatsinterventie te noemen. Het probleem is echter dat CP als theoretisch construct weinig waard is en bovenal *in de praktijk* moet worden toegepast. Precies deze praktijk is veelal onduidelijker, gevarieerder en complexer dan CP inschat. Het is dus de diepe kloof tussen theorie en praktijk die CP haar haken en ogen geeft.

Deze kloof kan echter gedicht worden door toekomstig onderzoek. Vervolgonderzoek naar onze keuzevaardigheden in specifieke keuzesituaties zoals roken, frisdrankconsumptie en hypothecaire beslissingen is noodzakelijk om uitsluitsel te krijgen in dit debat. Vooralsnog neigt Conly naar een uniformiteit in biases terwijl ik enige heterogeniteit aannemelijker acht. We zijn niet allemaal, altijd en in dezelfde mate biased in het roken van die sigaret of het drinken van die 16 oz. beker frisdrank. Echter, de legitimiteit en aannemelijkheid van CP valt en staat met de status van onze empirische kennis over de wijze waarop we keuzes maken. Wellicht toont toekomstig onderzoek een perfect voorbeeld van een gebrekkige keuze die altijd en door iedereen op basis van biases wordt gemaakt. Dat zou betekenen dat CP voor *iedereen* de juiste inschatting maakt en daarmee een aantal fundamentele bezwaren rondom autonomie, voorzichtigheid en maatschappelijke legitimiteit ontkracht (hoewel de waarborging van de intrinsieke waarde van keuzevrijheid altijd een tegenargument zal vormen). Desalniettemin, zolang een dergelijk toonbeeld van een universele gebrekkige keuze niet empirisch evident is gemaakt, moet CP vermeden worden. De staat kan in het zuivere gebruik van haar machtsmonopolie en het be-

houden van haar democratisch karakter maar beter geen risico nemen en haar beleid slechts funderen op zeer overtuigende onderzoeksresultaten.

Hiernaast zou vervolgonderzoek naar de acceptatie en perceptie van CP door burgers van belang zijn om haar maatschappelijke legitimiteit te bepalen. Wellicht is het bezwaar dat CP maatschappelijke gevoelens van onderdrukking en rancune in de hand werkt minder sterk dan gedacht en bestaat er een breder maatschappelijk draagvlak voor dwingend paternalisme in bepaalde keuzesferen dan verwacht. In dit vervolgonderzoek kan tegelijkertijd in kaart worden gebracht welke (rangordes in) doeleinden mensen voor zichzelf stellen en hoeveel heterogeniteit hier in bestaat. De regel is vervolgens dat hoe groter het maatschappelijk draagvlak voor een bepaalde interventie van CP is, hoe meer gerechtvaardigd de interventie is. Tegelijkertijd dienen echter te allen tijde minderheden in bescherming te worden genomen. Ten slotte impliceert zo'n vervolgonderzoek *an sich* al een vergroting van de maatschappelijke legitimiteit, omdat burgers nu zelf benaderd en bevraagd worden over hun keuzeverdrag in plaats van door de staat op afstand te worden gehouden met een plaatsvervangend oordeel over 'de burger zelf'.

Een laatste interessante kandidaat voor vervolgonderzoek vormt het exploreren van de mogelijkheden voor een daadwerkelijk zelfbindingscontract, waarin burgers afzonderlijk expliciet en vooraf instemmen met specifieke interventies van CP. De maatregel moet dan vervolgens zo georganiseerd worden dat zij alleen de instemmende burgers treft. Hierdoor zou CP niet alleen het autonomiefacet van instemming waarborgen, maar ook veranderen van een grof en onvoorzichtig instrument naar een gedifferentieerd en maatschappelijk gelegitimeerd instrument. De vraag die echter voorop staat is in hoeverre dit individuele zelfbindingscontract effectief, kostenefficiënt en bovenal praktisch uitvoerbaar is.

Tot slot, het Hooggerechtshof in Amerika is opmerkelijk genoeg onlangs ook tot een afwijzend oordeel over CP gekomen. Zij heeft de New York sodaban buiten werking gesteld op grond van het argument dat de staat haar bevoegdheden te buiten ging. Een kleine overwinning voor de voorvechters van de keuzevrijheid. Het staat de New Yorkers weer vrij om in grote mate frisdrank te consumeren – gezond of niet gezond.

Literatuurlijst

Archard, D. (2013). Review of Sarah Conly, *Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism*. *Journal of Applied Philosophy*, p. 397-400

Ariely, D. (2008). *Predictably irrational: the hidden forces that shape our decisions*. New York: Harper

Arneson, R. J. (2000) Perfectionism and Politics. *Ethics*, 111. p. 37–63

Arneson, R. J. (2003). Liberal Neutrality on the Good: An Autopsy. In: *Perfectionism and Neutrality*. S. Wall and G. Klosko (eds.). Lanham, MD: Rowman & Littlefield, p. 191–208

Barry, B. (1965). *Political Argument*. London: Routledge & Kegan Paul Ltd

Berlin, I. (1958). Two Concepts of Liberty. In: Berlin, I. (1969). *Four Essays on Liberty*. Oxford: Oxford University Press

Cabinet Office Behavioural Insights Team (2010). *Applying behavioural insight to health*. Crown. Bron: www.cabinetoffice.gov.uk

Claassen, R. (2011). *Het huis van de vrijheid. Een politieke filosofie voor vandaag*. Amsterdam: Ambo

Conly, S. (2013a). *Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism*. Cambridge: Cambridge University Press

Conly, S. (2013b). Coercive Paternalism in Health Care: Against Freedom of Choice. *Public Health Ethics*, 6(3), p. 241-245

Conly, S. (2014). Against Autonomy: response to critics. *J Med Ethics*, 40, p. 354-356

Dworkin, G. (2013a). Review of Sarah Conly, *Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism*. *Notre Dame Philosophical Reviews*

Dworkin, G. (2013b). Defining paternalism. In: *Paternalism: Theory and Practice* (Weber, M.E., Coons, C.L. eds). Cambridge, pp. 25-38

Dworkin, G. (2014). Against autonomy response. *J Med Ethics*, 40, p. 352-353

Eyal, N. (2014). Paternalism, French fries and the weak-willed Witness. *J Med Ethics*, 40(5), p. 353-354

Feitsma, J. (2012). *Emotional State Theory versus Attitudinal Hedonism about Happiness: Haybron and Feldman on Happiness*. Universiteit Utrecht

Fruchtman, J., Brown, D.M., met reactie van Sunstein, C. (2013). Reactie op: It's For Your Own Good! *The New York Review of Books*

John, P., Smith, G. & Stoker, G. (2009). Nudge, Nudge, Think, Think. *The Political Quarterly*, 80(3), pp. 361-370

Hansen & Jespersen (2013). Nudge and the Manipulation of Choice: A Framework for the Responsible Use of the Nudge Approach to Behaviour Change in Public Policy. *The European Journal of Risk Regulation*, 1, pp. 3-28

Haybron, D. M. (2000). Two Philosophical Problems in the Study of Happiness. *The Journal of Happiness Studies*, 1(2), p. 207-225

Haybron, D. M. (2008). *The Pursuit of Unhappiness: The Elusive Psychology of Well-Being*. New York: Oxford University Press

Haybron, D. M. (2013). *Happiness: A Very Short Introduction*. Oxford: Oxford University Press

Haybron, D. M. (2014). Adventures in Assisted Living. Well-Being and Situationist Psychology. In: *The Philosophy and Psychology of Character and Happiness* (Snow en Trivigno eds.). Routledge, pp. 241-265

- Kahneman, D. (2011). *Thinking, Fast and Slow*. New York: MacMillan
- Mill, J.S. (1858). *Over Vrijheid*. Amsterdam: Boom
- Nationaal Kompas Volksgezondheid. (2014). Hoeveel mensen roken? Rijksinstituut voor Volksgezondheid en Milieu. Bron: www.nationaalkompas.nl
- Pugh, J. (2013). Coercive paternalism and back-door perfectionism. *J Med Ethics*, 0, pp. 1-2
- Purshouse, C. (2014). Review of Sarah Conly, *Against Autonomy: Justifying Coercive Paternalism*. *Philosophy*, 89(2), pp. 367-371
- RMO (2014). *De verleiding weerstaan. Grenzen aan beïnvloeding van gedrag door de overheid*. Den Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling
- Schwartz, B. (2004). *The Paradox of Choice*. New York: Harper Perennial
- Sumner, L. W. (1996). *Welfare, Happiness, and Ethics*. Oxford: Oxford University Press
- Sutherland, S. (2007). *Irrationality*. London: Pinter & Martin
- Thaler, R.H. en C.R. Sunstein (2009). *Nudge: improving decisions about health, wealth and happiness*. Londen: Penguin Books
- Tiemeijer, W.L., C.A. Thomas en H.M. Prast (red.) (2009). *De menselijke beslisser: over de psychologie van keuze en gedrag*. Amsterdam: Amsterdam University Press
- Tiemeijer, W.L. en J.H. Anderson (2014). *Normatieve overwegingen rondom gedragssturing*. Haag: Raad voor Maatschappelijke Ontwikkeling
- Visscher, M. (2014). We hebben recht op zelfmedicatie. In: *Trouw*, 2 augustus 2014
- Wertheimer, A. (2014). Against autonomy? *J Med Ethics*, 40, p. 351-352

Universiteit Utrecht

DE STAAT VAN (ON)GELUK